

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Bezdomovectví z pohledu žáků základních škol

Vypracovala: Markéta Brabencová
Vedoucí práce: Mgr. Marek Šebeš, Ph.D.

České Budějovice, 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....

Datum

.....

Podpis studentky

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Marku Šebešovi, Ph.D. za jeho čas, ochotu, vstřícnost, spolupráci a odborné vedení bakalářské práce. Poděkování patří i všem respondentům, kteří byli ochotni vyplnit můj dotazník. Také děkuji své rodině za výraznou podporu při psaní práce a panu Mgr. Tomáši Lichtenbergovi za závěrečnou korekturu celého textu.

Anotace

Bezdomovectví je složitý problém, který výrazně zasahuje všechny dimenze života člověka. Tento fenomén se týká především větších měst, a jejich obyvatelé, ať chtějí nebo nechtějí, zaujímají k bezdomovectví určité postoje, ať už kladné nebo záporné. Cílem bakalářské práce je přiblížit postoje k bezdomovectví u dětí školního věku. V teoretické části práce se pokusím o co možná nejpřesnější definici pojmu bezdomovectví, budu se zaobírat jeho příčinami, popíšu, jak lidé bez domova žijí, a zaměřím se rovněž na možnosti pomoci lidem, kteří ztratili střechu nad hlavou (azylové domy, nízkoprahová centra, noclehárny atd.). V praktické části práce se pokusím objasnit, jaký postoj k tomuto problému zaujímají žáci základních škol. Analýzu provedu prostřednictvím kvantitativního výzkumu, konkrétně formou dotazníkového šetření na jednotlivých školách.

Klíčová slova: bezdomovectví, bezdomovec, příčiny bezdomovectví, postoje k bezdomovectví, dotazník

Annotation

Homelessness is a serious problem which noticeably affects all dimensions of human life. This phenomenon relates primarily to cities and their inhabitants take specific stands on homelessness, which are positive or negative. The aim of this bachelor work is to describe attitudes of school-age children to homelessness. In theoretical section I will try to give as precise definition of homelessness as possible. I will deal with its reasons, I will describe how homeless people live and I will focus on facilities, which help these people (night shelters, low-threshold facilities, reception centres etc.). In the practical part I will try to clarify which stands schoolchildren take on this issue. I will try to make an analysis by means of quantitative research, specifically via questionnaires at schools.

Keywords: homelessness, the homeless, reasons of homelessness, stands to homelessness, questionnaire

Obsah

Úvod	8
1 Historie	10
2 Definice bezdomovectví.....	13
3 Typologie bezdomovectví.....	16
3.1 Dělení bezdomovectví	16
3.2 Typologie ETHOS	18
4 Faktory bezdomovectví.....	20
4.1 Objektivní faktory.....	20
4.2 Subjektivní faktory	20
5 Příčiny bezdomovectví	22
5.1 Rozpad rodiny.....	23
5.2 Nezaměstnanost	24
5.3 Závislost na návykových látkách.....	24
5.4 Ostatní.....	25
6 Specifika subkultury bezdomovců	26
6.1 Vzhled a oblečení.....	26
6.2 Způsob bydlení	27
6.3 Získávání prostředků k obživě.....	29
6.4 Život v ročních obdobích.....	32
6.5 Genderové rozdíly.....	33
7 Výskyt bezdomovců v ČR.....	35
8 Služby poskytované lidem bez domova	39
8.1 Sociální služby.....	39
8.2 Sociální zařízení.....	40
9 Postoj veřejnosti k bezdomovectví.....	42
10 Výzkumná část.....	46
10.1 Cíl výzkumu.....	46
10.2 Metoda výzkumu	46
10.3 Metoda sběru dat.....	47

10.4 Realizace výzkumu	48
11 Analýza a interpretace dat.....	50
11.1 Charakteristika respondentů	50
11.2 Zkušenost s bezdomovci	51
11.3 Vzhled bezdomovce.....	52
11.4 Bezdomovci – muži nebo ženy	53
11.5 Pocity z bezdomovců	55
11.6 Pomoc bezdomovcům.....	57
11.7 Způsob pomoci bezdomovcům	59
11.8 Odmítnutí pomoci bezdomovcům	61
11.9 Příčiny bezdomovectví	61
11.10 Může se stát každý bezdomovcem?.....	64
11.12 Dostání se ze své situace bez pomoci	68
11.13 Rady bezdomovcům	70
12 Shrnutí výzkumu	71
Závěr	72
Seznam použité literatury	74
Seznam tabulek.....	81
Seznam grafů	82
Přílohy	83

ÚVOD

Slovo bezdomovectví vzbuzuje ve společnosti mnoho emocí, přináší strach, nejistotu, rozčilení. Lidem vyvstává mnoho představ o tom, kdo jsou tito lidé, a jakým způsobem se mohli na ulici dostat, přemýšlí, jak těžký život na ulici s majetkem v jedné igelitové tašce či batohu může být.

Václav Havel řekl: „Všichni lidé musí mít místnost, aby uvědomili sami sebe svobodně jako lidské bytosti, aby si vytvořili svoji vlastní identitu. Tím, že je člověk zbaven domova ve všech jeho aspektech, tím je člověk deprivován, je deprivována jeho lidskost.“ (Drtilová, 2014) Tento citát nám může říct mnohé o lidech bez domova, z mého hlediska je jistě pravdivý. Díky této bakalářské práci jsem mohla vniknout lépe do této problematiky, zkusit pochopit, jak dlouhá strastiplná životní cesta je za každým jedním bezdomovcem, a jak dlouhou cestu má ještě před sebou, ať už svou sociální situaci bude chtít řešit nebo ne.

Silným impulzem pro napsání této bakalářské práce pro mne byly i dvě prohlídky Prahou vedené bezdomovci pod záštitou projektu Pragulic¹ - Poznej Prahu jinak, z. s. Nejen, že jsem zažila opravdu originální procházku Prahou, kdy jsem se podívala na místa, kam asi člověka nenapadne normálně jít, i když je to i v blízkosti turisticky vyhledávaných míst, ale hlavně to pro mne bylo intenzivní v tom, že jsem mohla, byť na malou chvíli, okusit osobní zkušenost s bezdomovectvím a reálným životem na ulici. Považuji za skvělé, že tento projekt představuje bezdomovce majoritní společnosti trochu jinak, snaží se bojovat s předsudky a mýty o těchto lidech, a ještě podává pomocnou ruku svým průvodcům bez domova v řešení jejich sociální situace.

Uvědomila jsem si také, jak je lehké někoho odsoudit, jak je tenká hranice mezi fenoménem bezdomovectví a extrémním sociálním vyloučením, které z tohoto jevu plyne. Tomu napomáhá majoritní společnost, protože vnímá bezdomovce negativně a přisuzuje jim

¹ Pragulic je sociální podnik, který umožňuje lidem poznat Prahu očima lidí bez domova, a tím mění zažité stereotypy týkající se bezdomovectví. Pragulic nabízí několik tematických tras, prostřednictvím nichž může člověk poznat, jaký je život na ulici. Mezi nejoblíbenější patří prohlídky přibližující pražské podsvětí či strasti života na ulici. V neposlední řadě Pragulic také nabízí zážitkový program 24 hodin bez domova, kde může člověk na vlastní kůži poznat, jaký život na ulici skutečně je. (Pragulic, 2019)

určité stigma. Toto stigma si člověk pak nese jako břímě, které mu stěžuje život a zároveň ho demotivuje k reintegraci do společnosti.

Tuto bakalářskou práci jsem rozdělila do dvou částí, na první teoretickou a druhou praktickou část. V teoretické části se zabývám historií bezdomovectví, vkládám vhléd na různé definice bezdomovectví a rozděluji typy bezdomovectví. Dále přibližuji faktory bezdomovectví a jeho příčiny. V dalších kapitolách se pak zabývám jednotlivými specifiky subkultury bezdomovců, výskytem bezdomovců v České republice a v neposlední řadě sociálními službami určenými pro osoby bez domova. V poslední kapitole se zabírám postojem české populace k problematice bezdomovectví.

V praktické části jsem se snažila získat pohled na tento fenomén od těch, jejichž názor v této problematice příliš nezaznívá, a to žáků základních škol. K získání dat jsem použila formu dotazníkového šetření, kterou jsem provedla prostřednictvím kvantitativního výzkumu na dvou školách. K vyhodnocení dat, jsem použila tabulkový procesor Microsoft Excel, ve kterém jsem zpracovala získaná data do podoby grafů a tabulek.

Snažila jsem se naplnit i svůj osobní úkol, který jsem si dala. Dokázat nastínit tuto problematiku objektivně a ne černobíle, tak, aby bylo zřejmé, že s sebou přináší otázky a situace, kterými se nikdo nechlubí, ale je dobré je přibližovat a otvírat jako celospolečenské téma.

1 HISTORIE

Za první bezdomovectví by se dalo považovat vyloučení z komunity. Příklady takových vyhnanců najdeme hluboko ve starověku, ale také v bibli. Trest vyhnanství stihl Kaina po jeho bratrovraždě. Ve středověku se po řekách pohybovaly lodě bláznů², kde byli umístováni nepřizpůsobiví jedinci. Roky cestovali po mořích a žádný přístav je nepřijal. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 53) Kdyby ve středověku existovalo sociální vyloučení, mělo by na člověka mnohem hlubší a osudovější dopad. Ve středověkých dobách, kdy měl člověk sice minimum svobody, měl jednu jistotu – věděl, kam patří, kde je jeho místo ve společnosti. (Šustová in Matoušek, 2001, s. 85) Když se člověk v té době ocitl bez rodiny mimo společnost, nebyl plnohodnotný a znamenalo to pro něj ztrátu práv. Prežít takoví vydědenci mohli pak jen v nově vytvořených skupinách. (tamtéž, s. 93)

Forma, pod kterou si můžeme představit bezdomovectví dnes, se objevila koncem 19. století jako důsledek průmyslové revoluce. Při rozvoji průmyslu docházelo v některých oblastech k migraci obyvatelstva z venkova do měst, což s sebou přinášelo i koncentraci chudinského obyvatelstva do měst a výskyt bezdomovectví, tedy lidí žijících přímo na ulici. V této době přebírá péči o bezdomovce stát, zatímco dosud to byly církevní řády a organizace. V Česku se tak stalo díky Říšskému obecnému zákonu z roku 1862. Podle těchto zákonů musel každý občan patřit do nějaké obce. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 54) Z toho byla odvozena i povinnost obcí se postarat o osoby, které do dané obce příslušely. (Šustová in Matoušek, 2001, s. 93) Z tohoto vychází i původ označení bezdomovec, tedy občan bez domovského práva, cizinec nebo běženec. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 54)

Za první republiky dochází ke snahám o rozlišování těch, kteří státní pomoc opravdu potřebují a těch, kteří ji jen zneužívají. V důsledku Světové hospodářské krize přibývá osob se statusem bezdomovce. Po roce 1948, kdy se ke vládě dostala KSČ, bylo toto téma velmi tabuizované. Vláda nemohla připustit, že existuje nějaká chudoba, komunistický režim i předstíral, že žádní lidé bez domova nejsou, i když fakticky samozřejmě existovali. Tento fakt

² O lodích bláznů se mluví již od starověku. Ve 20. století se této myšlenky chopil filozof Michael Foucault ve své knize Dějiny šílenství, kde na tzv. lodě bláznů nahlíží ze dvou hledisek. Z hlediska historického se o jejich existenci spekuluje. (WIKIPEDIE Otevřená encyklopedie, 2017) Z hlediska metafory společenské hierarchie došel k úsudku, že lodě tzv. bláznů skutečně existovaly a sloužily jako koncentrační tábory pro lidi, kteří trpěli duševními poruchami. (Bohnice bez hranic, 2012)

potvrzuje také Hradecký (2013), který vysvětluje, že lidé bez domova skutečně existovali i za komunistů, pouze se o nich nevědělo či se skrývali kupříkladu v podnikových ubytovnách, ve věznicích a v těch lepších případech pak na psychiatrii.

Režim nařizoval povinnou práci a každý občan se musel zdržovat na území své obce. Kdo tak nechtěl či nebyl schopen žít, ten se musel skrývat. Podle trestního zákona ten, kdo nepracoval, mohl být potrestán za příživnictví. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 54)

Dalším významným milníkem v historii bezdomovectví v našich končinách byl rok 1989. Rozvolnění politické situace s sebou přineslo i odkrytí tohoto fenoménu v plné síle. (Hradecká a Hradecký, 1996, s. 13) Období po revoluci znamenalo pro naši společnost obrovskou změnu. Jak bylo řečeno, do této doby režim zajišťoval zaměstnání, ač byla pracovní místa mnohdy pouze uměle vytvořená. K zaměstnání bylo navíc často možné získat i byt. Po revoluci se ovšem všichni lidé nedokázali zorientovat v nově vzniklé situaci, často neuměli nové příležitosti využít a nebylo výjimkou, že nastávající systém ani nedokázali pochopit. (Hradecká a Hradecký, 1996, s. 19)

Také Průdková a Novotný (2008, s. 9) zmiňují, že velké množství lidí se zkrátka po událostech roku 1989 nedokázalo patřičně přizpůsobit změnám, které nastaly a nedovedly si poradit s nově nabytou svobodou. Ta totiž od člověka vyžaduje rovněž odpovědnost. Problém pochopitelně představovaly i zvýšené nároky, které byly na lidi najednou kladeny.

- Je zřejmé, že události po revoluci především výrazným způsobem upozornily na problém bezdomovectví u nás. Jak již bylo řečeno, bezdomovci ve skutečnosti existovali i v období komunismu, ovšem na veřejnosti tento problém nebyl viditelný. Důležité je však říct, že po revoluci došlo k celkem pěti klíčovým změnám, které u nás odkryly problém bezdomovectví: (Marek, 2011, s. 2-3)
- **Příživnictví již nebylo trestné** – lidé již nemuseli mít strach z možného trestního stíhání a využívali svobodné volby.
- **Občané již neměli povinnost pracovat** – firmy se začaly uchýlovat k propuštění velkého množství zaměstnanců, kterých místa byla mnohdy uměle vytvořená. Pro podniky tito lidé představovali spíše zátěž.
- **Listina základních práv a svobod** – Listina základních práv a svobod zajišťuje všem lidem svobodu, a tudíž i právo na zvolení si stylu svého života.

- **Amnestie z roku 1990** – prezident Václav Havel v rámci amnestie v roce 1990 propustil více než 16 tisíc vězňů. Mnozí z nich se do společnosti jednoduše nedokázali začlenit. Už tímto krokem bylo na bezdomovectví poprvé výrazně upozorněno.
- **Zlikvidování velkých podniků či podnikových ubytoven** – mnoho pracovníků ztratilo bydlení či trvalé bydliště. Ačkoliv se mnozí s nadějí stěhovali do velkých měst, ta jim však často ubytování ani práci nedokázala poskytnout. (Marek, 2011, s. 2-3)

2 DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví musíme chápat jako komplexní fenomén, nejen chybějící přístřeší pro daného člověka. (Vágnerová, Csémy a Marek, 2013, str. 9) Lze rozlišit tři základní aspekty bezdomovectví, a to:

- zda má člověk místo k bydlení, které je vhodné k obývání;
- zda má nějakou právní jistotu vzhledem k tomuto místu;
- zda tam může mít prostor pro svůj soukromý život. (Hradecký, 2007, s.29)

Kromě ztráty bydlení je třeba si uvědomit, že lidé přicházejí i o domov a typické je také sociální vyloučení, tedy že jsou lidé odsunuti až na samý okraj majoritní společnosti. S tím souvisí i odtržení od hodnotového a normativního systému této společnosti. Chronické bezdomovectví pak můžeme chápat jako syndrom komplexního sociálního selhání, kdy jedinec nedokáže akceptovat a zvládat běžné požadavky ze strany společnosti. (Vágnerová, Csémy a Marek, 2013, s. 9)

Dle Jandourka (2001, s. 39) je bezdomovectví „*životní situací lidí bez přístřeší, kteří z úředního hlediska trvalé bydliště mají, ale nežijí v něm. Postrádají pevný a přiměřený příbytek k přenocování*“.

Výrazy bezdomovec a bezdomovectví jsou terminologicky nejednotné. Ačkoliv bezdomovec není slovo s pejorativním obsahem, a i v zahraničí je toto označení stejné (homeless, Obdachlose, aj.), je skoro až zakořeněn pro člověka – především muže, který je špinavý, zanedbaný a obtěžuje různými způsoby ostatní. Přesto takoví lidé tvoří jen menšinu osob bez domova. Synonem ke slovu bezdomovec jsou výrazy jako osoba bez přístřeší, člověk na ulici nebo člověk bez domova. (Průdková a Novotný, 2008, s. 10) V některých zemích je pojem bezdomovec užíván i v legislativních předpisech, pak lze ve veřejné správě zpracovat typologii toho, kdo je bezdomovec. To však může přinést problémy, že pak někteří bezdomovci nedosáhnou na pomoc, protože se zrovna jejich konkrétní situace nevejde do daného slovního vymezení. (Hradecký, 2007, s. 28) Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. vymezil bezdomovce jako osoby bez přístřeší, které se nachází v nepříznivé sociální situaci v důsledku ztráty bydlení. (Průdková a Novotný, 2008, s. 10) Problém etymologie pojmu bezdomovec je

především ve významu slova domov. Domov je slovo s mnohem větším významem, než má přístřeší – je právě spojován se sociálním zázemím, celou rodinou a místem, kam je možno se vrátit a najít tam bezpečí. (Strnad, Marek a Hotovcová, 2012, s. 13)

Dle Hradeckého je také velmi těžké formulovat přesnou definici bezdomovectví. Podle něj bude každá definice vágní a lehce posunovatelná. Definice jsou podle něj nepřesné a nedostatečné. Samozřejmě jde o osoby, které opustily svůj byt a domov, ty, jenž neumí vyřešit své komplikované problémy a přijímají pomoc od poskytovatelů sociálních služeb, terénních pracovníků, organizací apod. Tato definice tedy zahrnuje jen bezdomovce zjevné, avšak úplně zapomíná na bezdomovce skryté a potenciální. (Hradecká a Hradecký, 1996, s. 27)

Dle Mareše (1999, s. 58) je *“bezdomovectví více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace.”* Marginalizace v důsledku bezdomovectví přináší i společenskou stigmatizaci, protože majoritní společnost považuje bezdomovectví za odchylku od normy a sociální patologii, a k lidem bez domova zastávají odsuzující postoj. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s.17)

Z psychologického hlediska je na bezdomovectví především významný aspekt ztráty zázemí, jistoty a blízkých osob, se kterými člověk sdílel život a přinášely mu oporu. Danému člověku chybí i místo, jehož součástí byl a cítil se tam chtěný a podporovaný. Domov jednoduše poskytuje faktickou, ale i symbolickou ochranu. Bezdomovectví jde často ruku v ruce s procesem postupné desocializace. Bezdomovectví sice zbavuje člověka tlaku různých očekávání společnosti, na druhou stranu ho však naprosto připravuje o ochranu, kterou sociální začlenění poskytuje. Bezdomovectví tedy přináší vysokou míru stresu, protože se jedinec musí vyrovnávat s neustálým ohrožením plynoucím ze života na ulici. (Vágnerová, Csémy a Marek, 2013, s. 10) Život bezdomovců je anonymní, úzkostlivý, a ačkoliv přináší velkou míru nejistoty, je svým způsobem také nudný. Nejistota, nuda a hledání toho, kým vlastně jsou, trápí všechny. (Prinz, 2013, s. 5)

V legislativě vyspělých zemí se diferencuje bezdomovectví jednotlivců a celých rodin. V legislativě České republiky však bezdomovectví celých rodin prakticky neexistuje, proto když se rodina dostane do existenčních problémů, dochází většinou k rozdělení jejích členů. I proto se v této práci budu zabývat především bezdomovectvím a jeho formami tak, jak ho

známe u nás – tedy jako komplexní sociální selhání jednotlivce. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 12)

3 TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ

Jak již bylo zmíněno výše, existují různé formy bezdomovectví. Ačkoliv se jen těžko všechny životní příběhy a náročné životní situace mohou vměstnat do tří základních forem bezdomovectví, je jistě potřeba toto dělení v této práci uvést. (Průdková a Novotný, 2008, s. 13) Dále jsem k typologii přiřadila i méně obvyklé rozlišení bezdomovectví na dobrovolné a nedobrovolné bezdomovectví, které je předmětem různých výzkumů a analýz. A nakonec i dělení na fyzické a statusové bezdomovectví, čímž se zabývá sociolog Jan Keller ve své publikaci Posvícení bezdomovců.

3.1 Dělení bezdomovectví

V rámci dělení bezdomovectví nejde až tak o zaškatulkování každého jedince a jeho příběhu, jak již bylo zmíněno, to by ani nebylo možné, ale toto rozlišení forem bezdomovectví velmi napomáhá při tvorbě různých analýz, statistických dat a šetření sociologických výzkumů, neméně i při samotné sociální práci s osobami bez přístřeší.

3.1.1 Zjevné, skryté a potenciální bezdomovectví

Zjevné bezdomovce pozná každý laik. Jsou to ti, které poznáme na první pohled. Upozorní na sebe zanedbaným zevnějškem, zápachem či znečištěným oděvem, a také svým počínáním – žebráním, přehrabováním se v kontejnerech či sbíráním nedopalků. Ve svých zavazadlech mívají všechn svůj majetek. (Průdková a Novotný, 2007, s. 13) *“Okázale žijí mimo standardní hranice sociálních norem a návyků.”* Typicky je lze potkat v parcích a na nádražích. (Bezdomovci, 2009) Většina z nich využívá sociálních služeb a pomoci, která je jim určena. Jiní si natolik cení své svobody, že dají přednost prostému životu na ulici, někteří zas nechtějí zase nabízenou pomoc využít z jiných důvodů. Těmito důvody může být, že nechtějí být na nikom a ničem závislí, nedůvěřují tomu, že by nabízená pomoc mohla pomoci, nebo že si pomoci dokážou sami. (Průdková a Novotný, 2008, s. 14)

Je třeba si uvědomit, že zjevní bezdomovci jsou ti, kteří vzbuzují u ostatních lidí negativní reakce – odpor, odmítání, bezradnost. Jsou to nejen ti potulující se po nádražích a parcích, ale i osoby přebývající po azylových domech a noclehárnách. Tato situace může

bezdomovce nenávratně ovlivnit a skončit etapou sociální marginalizace. (Hradecká a Hradecký, 1996, str. 11)

Hradečtí také upozorňují na fakt, že takto znevýhodnění jedinci odmítají dlouhodobé ubytování. Upřednostňují volné prostory, ačkoliv znají rizika takového “ubytování”, že to může být i životu nebezpečné. Takové místo je i nádraží. Nádraží bývá dobře dostupné, s volným přístupem a uzavírá se pozdě v noci. Proto Hradečtí také nazývají fenomén zjevných bezdomovců “nádražní populací”. (Hradecká a Hradecký, 1996, s. 29)

Skrytí bezdomovci jsou lidé, kteří jako bezdomovci žijí, ale my to nejsme schopni jednoduše rozpoznat na první pohled. Jsou to lidé, kteří se snaží svůj životní styl tajit a své problémy skrývat. Je to valná většina lidí bez domova. (Bezdomovci, 2009) Dbají o svůj vzhled, od zjevných bezdomovců se distancují, dalo by se říci, že jimi dokonce opovrhují. V zimních měsících využívají pomoc v azylových domech, ale po krátké době zase odcházejí. (Haasová, 2005, s. 11) Jinak se na pomoc sociálních pracovníků příliš neobracejí. Málokdy se zdržují jen na jednom místě, naopak často mění místo, kde právě pobývají. I díky tomu je velmi těžké získat přesné počty skrytých bezdomovců, ale je na místě se domnívat, že tvoří mnohem větší skupinu než bezdomovci zjevní. (Průdková a Novotný, 2008, s. 14)

Potenciální bezdomovci jsou jedinci, kteří mají zatím kde bydlet a mohou pracovat. Bezdomovectví jim ale hrozí. Jejich bydlení nemusí být dlouho stálé, mohou o něj kdykoliv přijít a ocitnout se na ulici. Do této skupiny řadíme psychiatricky léčené lidi, jedince, kteří skončili výkon trestu nebo mladistvé, kteří ukončili ústavní výchovu. Dále sem patří nezaměstnaní, lidé v podnájmech nebo osoby trpící různými závislostmi (alkohol, drogy, automaty). Jejich situace není lehká, jsou odkázáni na pomoc úřadů a mnohdy sami na sebe. Fenomén tohoto bezdomovectví neustále vzrůstá. (Průdková, Novotný 2008 s. 14).

3.1.2 Dobrovolné a nedobrovolné bezdomovectví

Dobrovolné a nedobrovolné bezdomovectví je poměrně novou kategorií. Matoušek (2003, s. 231) vysvětluje tuto kategorii tak, že určitá skupina bezdomovců usiluje o návrat do běžné společnosti, do zaměstnání apod. Větší skupinu však tvoří ti, kteří již na jiný životní styl rezignovali, jsou to tedy dobrovolní bezdomovci. Za primární považují opatřit si jídlo a nějaké přístřeší v teple.

Kalenská (2010) popisuje tuto kategorii bezdomovců ve svém článku Problém jménem bezdomovectví takto: „*Příčin vzniku bezdomovectví je celá řada. Mnoho z nich je na ulici dobrovolně. Stali se z nich jakýsi tuláci, kterým tento způsob života vyhovuje. Nemusí chodit do práce a nic se po nich nechce. Nemají žádné cíle něčeho dosáhnout a mnohdy nemají ani žádnou rodinu, na které by jim záleželo.*“ (...) „*Druhou část bezdomovců pak tvoří lidé, kteří přežívají na ulici nedobrovolně, protože nezvládli nějakou životní krizi a stali se z nich životní ztroskotanci. S pomocí jiných lidí mají zřejmě největší naději se z bludného kruhu vymanit. Často ale bohužel propadnou dříve závislosti na alkoholu či drogách, což jejich návrat velmi zkomplikuje.*“

3.1.3 Fyzické a statusové bezdomovectví

Tuto kategorii popsal sociolog Jan Keller. Fyzické bezdomovectví pro něj představuje sociální vyloučení v posledním stádiu. Statusové bezdomovectví, kterým se zabývá ve své knize Posvácení bezdomovců, však znamená ohrožení sociálním sestupem pro střední vrstvy obyvatelstva. (Keller, 2013, s. 152-153) Tedy pokud ve své knize Keller mluví o bezdomovectví, nemyslí hrožení právě tím fyzickým přímo na ulici, které jsem už nastínila v předchozích řádcích, ale právě pro ně velmi aktuální statusové bezdomovectví, které i vysvětluje jako ztrátu dosavadních privilegií. Mluví o získání, a především udržení si zaměstnání, ze kterého pak plyne nějaký příjem a samozřejmě také určitá statusová pozice nesoucí prestiž, jako o problému, který je v těchto vrstvách společnosti čím dál častější. (Antošová, 2014)

3.2 Typologie ETHOS

Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci FEANTSA (Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri) vypracovala typologii bezdomovectví a vyločení z bydlení, kterou nazvala ETHOS. Typologie ETHOS chápe domov v podstatě ve třech oblastech a jejich absence může vést ke vzniku bezdomovectví. Mít domov v tomto pojetí znamená: mít přiměřené bydlení, které daná osoba může s rodinou užívat (fyzická oblast), mít prostor pro vlastní soukromí, kde probíhají sociální vztahy (sociální oblast), mít právně zajištěno užívání daného bydlení (právní oblast). (Dobrá ubytovna, 2017)

FEANTSA se totiž snaží o pochopení tohoto fenoménu v širším kontextu, že se nejedná jen o osoby, kteří jsou reálně bez přístřeší, ale i další osoby, které žijí v nevyhovujícím nebo nejistém bydlení. V typologii ETHOS se odráží různorodost zkušeností jednotlivých členských států, což napomáhá poskytnout jednotnější přístup v porozumění bezdomovectví a vyloučení z bydlení na evropské ale i národní úrovni. Tato typologie znamená i proces, díky němuž dochází k upřesňování jednotlivých kategorií typologie a jejich definic. Přispívá také ke zlepšení sběru a srovnávání dat. (Hradecký, 2007, s. 32)

4 FAKTORY BEZDOMOVECTVÍ

Z příběhů lidí bez domova vyplývá, že stát se bezdomovcem je poměrně snadné. Je to pak dáno i tím, že příčin bezdomovectví je celá řada. S bezdomovectvím je spojena řada faktorů, které ho ovlivňují. Obecně můžeme říci, že se dají rozdělit na objektivní a subjektivní faktory.

Na faktory objektivní má vliv sociální politika státu, sociální zákonodárství, aj. Na faktory subjektivní působí jednotlivec, rodina, ale i další společenské skupiny, má vliv jejich věk, rysy, charakter, věk, temperament apod. (Hradecká a Hradecký, 1996, s. 33)

4.1 Objektivní faktory

“Objektivní faktory zahrnují celkové společenské klima, např. politiku zaměstnanosti, bytovou politiku, postavení etnických minorit, postoj většinové společnosti k marginálním skupinám, sociální politiku daného státu, a další dílčí faktory.” (Matoušek, 2005, str. 318)

Faktory nesoucí objektivní charakter mohou působit na dodržování lidských práv, na zajištění integrity práva a dodržování zásady rovných příležitostí pro všechny. Mají také vliv na vzdělanost a kvalifikovanost občanů. Nezanedbatelný vliv mají objektivní faktory při boji s nezaměstnaností a se sociálním vyloučením, na začleňování mládeže při vstupu na trh práce, na zabezpečení ve stáří a nemoci. Významně také působí na legislativu sociálního zákonodárství. (Hradecká a Hradecký, 1996, s. 33)

4.2 Subjektivní faktory

Subjektivní faktory dotváří celkovou sociální situaci daného člověka, jenž je podmíněna mírou jeho schopnosti sociální adaptace, která souvisí zejména s rodinným zázemím, dosaženým vzděláním, osobností daného jedince, zda má či nemá nějaký hendikep. (Hradecká a Hradecký, 1996, s. 34)

Subjektivní faktory lze utřídít do čtyř kategorií:

1. materiální faktory – ztráta bydlení, ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy, zadluženost, tragická událost ve formě ztráty živitele rodiny či majetku apod.,

2. vztahové faktory – rodinné či manželské problémy, narušené vazby mezi partnery, narušené vazby mezi rodiči a dětmi, rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost, a další,
3. osobní faktory – duševní či tělesné onemocnění, mentální retardace, nesamostatnost, psychopatologické jevy jako alkoholismus a jiné závislosti, hráčství apod.,
4. institucionální faktory – opuštění dětského domova, ústavu či vězení. (tamtéž, s. 34-35)

5 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ

Ze životních příběhů bezdomovců lze pochopit, že jejich cesty byly velmi spletité a různorodé, a také pocházejí z různých společenských vrstev, z různých rodin, mají různé vzdělání a věk. I příčin bezdomovectví je celá řada.

Tyto příčiny bezdomovectví je dobré rozklíčovat především pro úspěšné řešení tohoto problému, jelikož řešit pouze následky bezdomovectví je velmi neefektivní. Ne vždy jde však bezpečně rozlišit, co je právě onou příčinou, a co už následkem bezdomovectví. (Průdková a Novotný, 2008, s. 15)

Obecně se dá říci, že i příčiny bezdomovectví lze nějak rozdělit. Ztráta domova je výsledkem působení vnějších a vnitřních faktorů. Proto se i příčiny bezdomovectví dají rozdělit na vnitřní a vnější.

“Vnější příčiny bezdomovectví jsou výsledkem interakce ekonomicko-politické situace země a celkového společenského klimatu.” (Průdková a Novotný, 2007, s. 15) Dají se ovlivnit především sociální politikou daného státu a jeho zákonodárstvím. (Haasová, 2005, s. 13) Těmito vnějšími příčinami mohou být např. chudoba, vysoká míra nezaměstnanosti, finanční nedostupnost bydlení, nedostatečné zabezpečení ve stáří a nemoci, diskriminace etnických menšin, aj. Příčinou mohou být ale i institucionální faktory. Jsou to pak mladí lidé odcházející po dovršení osmnácti let z ústavních zařízení, kde pravděpodobně nebyli dobře připraveni na samostatný život. (Průdková a Novotný, 2007, s. 16) Jak zmiňuje Haasová (2005, s. 20), po tolika letech života v ústavním zařízení je citelný silný návyk na režim v daném ústavu.

Vacínová in Fleischmann (2006, s. 108) uvádí: *„Vnitřní příčiny bezdomovectví zahrnují materiální, vztahové a osobní podmínky jednotlivců rodin.“* Pod osobními podmínkami si můžeme představit tělesné a duševní onemocnění, poruchy osobnosti, rodinná traumata (týrání, sexuální zneužívání, smrt blízké osoby apod.), a další. Mezi vztahové faktory lze zařadit manželské rozpory, narušené vztahy, nefunkční rodinu, aj. Materiální faktory pak zahrnují kupř. ztrátu zaměstnání, ztrátu bydlení, zadluženost apod. (Vacínová in Fleischmann, 2006, s. 128)

Jak uvádí Hála (2005, s. 35), tak mezi velmi obvyklé příčiny bezdomovectví spadá propuštění osob s chronickými psychiatrickými onemocněními pro nadbytečnost za účelem

úspěšných opatření, bída, nezaměstnanost, vystěhování na ulici, nedostatek sociálních bytů, narušené sociální vazby a vztahy, ale poukazuje i na bezdomovectví z vlastního rozhodnutí. Pod tímto pojmem si lze představit útěk z rodiny na protest, hledání svobody, forem uznání či respektu, odmítání autorit, aj.

Dle Vacínové je onou nejčastější příčinou, která způsobuje ztrátu domova u českých bezdomovců rozpad rodiny, hned v závěsu je druhou nejčastější příčinou ztráta zaměstnání. (Vacínová in Fleischmann, 2006, s. 128)

Dále bych chtěla podrobněji specifikovat příčiny bezdomovectví, které bývají označovány za ty nejčastější. Jak však je z dalších řádků znát, bývají tyto příčiny často propletené či jdoucí spolu “ruku v ruce”.

5.1 Rozpad rodiny

Rodina by v ideálním případě měla být základním stavebním kamenem a oporou společnosti, bohužel však tuto funkci už v dnešní době neplní. V naší populaci dokonce převažují neúplné rodiny. Můžeme se v této souvislosti setkat i s termínem rizikových rodin. Jsou to rodiny, kde se můžeme setkat např. s alkoholismem rodičů, závislostí na psychofarmakách, týráním, sexuálním obtěžováním, s trestnou činností různého charakteru apod. Jsou to rodiny, které neplní své základní funkce, často bývají narušené citové vazby a výše zmíněné patologie mohou znamenat rozpad rodiny. Velmi jsou tím ohroženy hlavně děti, protože nedostatečná láska a výchova se negativně projeví v jejich dalším životě a mladý dospělý se může dostat do začarovaného kruhu rizikového chování, které může být příčinou fenoménu bezdomovectví. (Haasová, 2005, s. 15)

Rodinné problémy tedy stojí nejčastěji za ztrátou domova. Je jisté, že mohou postihnout všechny věkové kategorie, ženy i muže. Jsou často kombinovány se ztrátou zaměstnání, trestnou činností, různým závislostním chováním či zdravotními problémy. Významnou skupinu lidí bez domova tvoří i dospívající a mladí dospělí, kteří svou původní rodinu opouštějí kvůli různým rozporům, a rozhodují se tak pro život na ulici. (Haasová, 2005, s. 16)

5.2 Nezaměstnanost

Ztráta zaměstnání je tedy také jedna z nejčastějších příčin, kdy se lidé mohou ocitnout na ulici. Ztráta zaměstnání přináší různé negativní pocity, člověk začíná pochybovat o svých schopnostech a dovednostech, ztrácí sebeúctu a důvěru v sebe sama. Nedostatek financí ve spojení s komplikacemi při hledání nového zaměstnání vede často k negativním změnám v osobnosti člověka a následně i celého životního stylu. Problémem je i málo pracovních míst, které jsou nabízeny společně se zajištěným ubytováním. (Magistrát města České Budějovice, 2018) Mezi mladými bezdomovci je i hodně těch, kteří nejsou schopni nebo ochotni někde systematicky pracovat, vymlouvají se na vysokou stresovost zaměstnání, fyzickou náročnost apod. Z jejich počínání je cítit vysoká míra nezodpovědnosti, neumí hospodařit s penězi nebo i snadno dělají dluhy, které jen těžko splácí. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 63)

Ztráta zaměstnání s sebou přináší finanční problémy a zadluženost. Lidé žijící ve snaze zachovat si určitou úroveň životního standardu jsou často v rozporu s možnostmi části populace. Na této situaci pak parazitují různé lichvářské společnosti. Svůj vliv zde má i nedobrá finanční gramotnost. (tamtéž) Dle Prudkého a Šmídové (2010, s. 98) však je stěžejní ono přeceňované peněžní oceňování kvality života.

5.3 Závislost na návykových látkách

V některých případech může být závislost na návykových látkách prvotní příčinou bezdomovectví. Často se však různé závislosti projeví až jako důsledek života na ulici. Zejména u mladých lidí se tyto závislosti projevují ve velké míře a postupně těmto závislostem zcela propadají. Postupně pak prodávají majetek, ztratí svou střechu nad hlavou a celý svůj život podřizují alkoholu, drogám apod. (Haasová, 2005, s. 19)

Drogy nebo alkohol mohou být stejně dobře příčinou absencí v zaměstnání, a tyto absence pak důvodem ke ztrátě zaměstnání. Následně pak nedostatek finančních prostředků může vést až k životu na ulici. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 62)

Je jisté, že alkohol je pro bezdomovce dostupnější, ať už z finančních důvodů, ale také proto, že je to v České republice až zbytečně tolerovaná droga. Závislost na psychoaktivních látkách se mezi bezdomovci také objevuje, ačkoliv držení, výroba a distribuce drog jsou u nás

trestány. Některé druhy drog jsou pak nedostupné pro vysokou cenu, nahradit je však mohou léky, ředidla či lepidla. (Haasová, 2005, s. 19)

V tomto odstavci je však potřeba si i připomenout vzájemný vztah mezi užíváním alkoholu a drog a bezdomovectvím, je totiž oboustranný. *“Lidé, kteří takové látky ve větší míře užívají, skončí na ulici snáze a naopak, bezdomovecký styl života posiluje tendenci brát drogy či pít alkohol.”* (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 63)

5.4 Ostatní

Dalšími příčinami vedoucími k bezdomovectví mohou být:

- chudoba, což se dá popsat jako stav, kdy si lidé nejsou schopni zajistit prostředky pro vlastní existenci, je spojována s hmotnou nouzí a deprivací;
- zdravotní postižení – může být tělesné (tělesné postižení obvykle nebývá prvotní příčinou bezdomovectví) i duševní, často se po ulicích pohybují bývalí pacienti psychiatrických léčen, kteří by léčbu stále potřebovali a bez zázemí si v této situaci nejsou schopni udržet si zaměstnání a zajistit si sociální dávky;
- institucionální příčiny – zasahují zejména mladé dospívající lidi při dovršení osmnácti let věku po propuštění z výchovných ústavů a dětských domovů, většina z nich se potýká s návykem na režim ústavu, nedůvěřují společnosti, která je zavřela za zdi ústavu, obdobně poznamenává i osoby propuštěné z výkonu trestu, kteří vinou věznění přišli o původní rodinu, bývají touto situací poznamenáni, osamělí a jen velmi těžko si zvykají na novou realitu. (Haasová, 2005, s. 17–21)

6 SPECIFIKA SUBKULTURY BEZDOMOVců

Dá se říci, že většina osob bez domova jsou lidé v produktivním věku. Má to dvě vysvětlení. Je to zejména proto, že bohužel většina bezdomovců umírá vzhledem ke svému životnímu stylu předčasně a dále také proto, že je rozsáhlá síť sociálních služeb, nabízených seniorům, která na počty bezdomovců může také působit. Druhou nejpočetnější skupinou jsou pak lidé do 25 let. (Barták, 2004, s. 37) Nepatrnou část bezdomovců tvoří také děti. V posledních 6 letech jejich počet narůstá. Podle průzkumu z roku 2014 žije v České republice asi 468 dětských bezdomovců, v současnosti to je okolo 500 dětských bezdomovců. (Zámečník, 2014)

Celkový podíl dětských bezdomovců je u nás poměrně nízký. Podobně je na tom také např. Německo, Rakousko nebo Itálie. Jiná situace je např. v USA, kde žije 2,5 milionu dětských bezdomovců. (Eurozprávy, 2014) Ze statistik vyplývá, že zde každé třicáté dítě nemá střechu nad hlavou. Nejvíce jich žije v jižních státech – Mississippi, Alabama a Kalifornie, nejméně naopak v severních státech – Minnesota a Nebraska.³ (American Institutes for Research, 2019) S obdobnou situací se potýká také Rusku, kde milionům dětí chybí domov. V Rusku žije přibližně 600 000 sirotků a miliony dětí o něž se rodiče nestarají – pijí, užívají drogy. Tyto děti jsou umísťovány do dětských domovů, které často disponují špatnými hygienickými a technickými normami, což těmto dětem působí obvykle trauma, které si mnohdy nesou celý život. (Revue iDNES, 2000)

6.1 Vzhled a oblečení

Vzhled bezdomovců bývá tím nejjednodušším rozlišovacím znamením. Dodržovat hygienu při pobytu na ulici je velmi těžké. Možnost se umýt je ve sprchách různých charitativních organizací, sdílení společných sprch však také není pro každého. Veřejné sprchy, které jsou dostupné např. na nádražích, tam však už něco stojí, a to okolo 50 Kč. Jindy se bezdomovci mohou spolehnout na ochotu někoho, kdo je u sebe nechá osprchovat. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 62)

³ V USA žije asi 2,5 milionu dětských bezdomovců, což je mnohonásobně více než v České republice. (Byznys Noviny, 2018)

Hygiena rozděluje i osoby, které jsou na ulici krátce, pro ně je uchování si základní hygieny důležité pro pocit hrdosti a odlišení se od subkultury ostatních bezdomovců. U chronického bezdomovectví je pak míra dodržování hygieny velmi nízká. Tito lidé už rezignovali a veřejně ukazují, kam patří, často za zanedbanou hygienou stojí alkohol, drogy a poruchy osobnosti. Bezdomovci, kteří si základní hygienické návyky na své cestě bez domova dokázali udržet, jsou na sebe řádně hrdí. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 62)

Oblečení lidí bez domova bývá na první pohled ošuntělé, i proto, že ho získávají především z popelnic a není ho kde vyprat. Mladí bezdomovci si potrpí stejně jako ostatní dospívající na značkové oblečení, protože je to pro ně znakem určitého postavení. Ti ho pak obvykle získávají krádežemi či na černém trhu za zlomek ceny. Důležitou součástí celého outfitu bývají igelitové tašky a batohy, kde většinou přenáší celý svůj majetek. Mnohdy s sebou nosí i stan či lůžkoviny a jiné “poklady” využívají starých kočárků či nákupních vozíků. Větším množstvím věcí však více upozorňují na svůj bezdomovecký status. Úschovny věcí pro bezdomovce neexistují, na nádražích jsou zpoplatněny, jistou možností je i využití úschovy u ochotných známých. (Marek, Strnad a Hotovcová, s. 63)

6.2 Způsob bydlení

Lidé bez stálého domova považují za svůj domov místo, kde zrovna přespávají, protože se neustále pohybují ve veřejném prostoru. Z počátku řeší tento stav provizorními řešeními jako nočním cestováním tramvajemi, podřimováním na lavičkách apod. Mají obavu z fyzického napadení a okradení. Ve velkých městech se tato místa snadněji hledají a mohou se střídát. (Keller, 2013, s. 85)

Bezdomovci sami sebe rozdělují na bezdomovce bez stálého bydlení a na squatery, kteří mají stálé bydlení, ovšem v nelegálně obsazovaných budovách. Mohou to být ale i jiná oblíbená stálá místa – podmostní výklenky, úkryty v přírodě apod. (Hála, 2005, s. 34)

Bydlení bezdomovců je spojeno se zásadním omezením soukromí a nepřetržitým pobytem ve veřejném sektoru. Tato skutečnost je především problémem v noci, kdy by člověk potřeboval někde v klidu spát, mít místo, kde by si v klidu mohl odložit své osobní věci. Bezdomovci si tak hledají místo, které by alespoň symbolicky mohlo fungovat jako zázemí. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 86)

6.2.1 Stálé bydlení

Typickým příkladem stálého bydlení může být squat. Může se jevit také jako provizorium, ale má určitě dlouhodobější charakter. Jako squat můžeme označit opuštěnou, často zdevastovanou budovu, kterou bezdomovci obsazují a užívají neoprávněně. Ani tento typ bydlení nemusí být zdaleka pohodlný. V budovách často chybí tekoucí voda, elektřina, je tam zima a ani o velkém soukromí nemůže být řeč, protože často squaty obývá mnoho lidí najednou. Jeho obyvatelé ale bývají jednoduše rádi, že mají střechu nad hlavou a mají tzv. svůj klid. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 91)

Další variantou je mobilní ubytovna loď Hermes.⁴ Další možností ubytování pro lidi bez domova jsou noclehárny a ubytovny. Často však bývají pro bezdomovce finančně nedostupné. Noclehárny a ubytovny mají také svá jasná pravidla, která pokud nejsou dodržována, tak o své místo snadno lidé bez domova přijdou. Často je to i kvůli nezaplaceným dluhům, jak vyplývá z výpovědi jednoho klienta noclehárny: *“Tam je to výborný, ale tam mám dluh, dokavad’ to nezaplátím, nemůžu se ubytovat.”* (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 91) Cena za noclehárny se pohybují okolo 40-50 Kč (Centrum sociálních služeb Praha, 2018), ceny

⁴ Loď Hermes byla postavena v roce 1962 a původně sloužila jako plavidlo k přepravě zboží. V roce 2006 byla přestavěna na ubytovací zařízení. (Pokorný, 2017) Nachází se v Praze pod Letnou, v blízkosti nábřeží Kapitána Jaroše. Na délku tato loď měří 75 metrů, na šířku 9 metrů a má dvě patra. Poskytuje 233 lůžek a je členěna do čtyř sektorů – dlouhodobě ubytování muži, muži ubytování pouze na jednu noc, ženy a nouzová lůžka. (WIKIPEDIE Otevřená encyklopedie, 2017)

Tato loď stává se útočištěm především v zimě. Poskytuje noclehárnu pro osoby bez přístřeší za dvacet korun za nocleh. Poskytuje i další služby, a to sociálně právní poradenství, právní poradenství, psychologické poradenství a zdravotní ošetřovnu. (Pokorný, 2017) Od roku 2017 nefunguje pouze jako noční útočiště, nýbrž nabízí lidem bez domova jídlo k obědu, či svačinu. Bezdomovci si mohou vyzdvihnout balíček, který obsahuje např. chléb se sekanou a ovoce. (Holakovský, 2017)

Problémem však pro někoho může být přijatelný strízlivý stav při příchodu na loď. Zkušenější klienti této noclehárny o této podmínce ví, a v době opilosti řeší svou situaci s přenocováním jinak. Problematické na lodi mohou být mezilidské vztahy, jelikož se jedná o koncentraci lidí na celkem malém prostoru, a hlavně lidí bez návyků na dodržování hygieny, kteří mohou být zdrojem různých cizopasníků. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 90)

za ubytovny se dost liší dle vybavení a počtu nocí, ale dosahují jistě dvou a vícenásobku než ceny za noclehárny. (Hradecký, 2014)

6.2.2 Nestálé bydlení

Nestálým bydlením můžeme popsat různé přechodné varianty, které bývají volené v situacích nouze. Jsou to lavičky, přespávání na nádražích, v prostředcích městské hromadné dopravy, aj. Palčivým problémem však je, že člověk na ulici přespávat nemůže, protože je neustále pod drobnohledem policistů. To je dobře patrné i z promluvy jednoho mladého muže žijícího na ulici: *“Na ulici ani přespávat nejde, když vás odevšad policajti vyhazují. Viděj vás na lavičce, vyhoděj vás, viděj vás spát někde v křoví, vyhoděj vás.”* Velkou nepříjemností provázející osoby přespávající na ulici je i zima, která je obvykle řešena zahříváním v podobě alkoholu, a pak jistá míra nebezpečnosti. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 89)

6.3 Získávání prostředků k obživě

Shánění obživy je součástí běžného denního chodu každého člověka. Kvůli vyřazení bezdomovců z běžného života, stejně tak i z pracovního procesu, bývají zdroje jejich obživy alternativní a někdy i na pomezí zákona. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 71) Zdrojem obživy může být např. žebrání, prohrabování se v kontejnerech a s tím spojený i odvoz sběrných surovin do sběru, známý je i prodej časopisu Nový prostor, aj. Někteří bezdomovci příležitostně či dokonce na řádně sepsanou smlouvu pracují, je však potřeba zmínit, že se jedná skutečně o výjimky. (Průdková a Novotný, 2008, s. 23)

6.3.1 Popelnice a kontejnery

To, co ostatní vyhazují, je pro bezdomovce možným zdrojem obživy. První zkušenost s vybíráním popelnic není jednoduchá, jde o překonání jisté hranice a překonat stud. Pak mají bezdomovci dobře vysledováno, v kterou denní či noční hodinu je dobré popelnice “navštívit”, aby byly plné či je v jejich hledání nikdo nerušil. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 74) Jídlo lze dobře získat i v hromadně vyřazených potravinách v kontejnerech za supermarketů a restauracemi. Tuto variantu si bezdomovci pochvalují, většinou se jedná o potraviny dobré kvality a nemusí se snižovat k prohrabování popelnic někde před panelovými domy anebo ke krádežím. Tuto možnost získání obživy neshledávají tak ponižující. (Vágnerová, Scémy a

Marek, 2013, s. 75) Bezdomovci vybírání popelnic a kontejnerů sami nazývají fárání nebo háčkování, obvykle mají svůj rajón. Vybírání popelnic se však netýká jen jídla, mnoho věcí z popelnic se dá zpeněžit či jinak zužitkovat. Tyto věci pak mohou skončit ve sběrnách, v bazarech, či na bleších trzích. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 74)

6.3.2 Žebrání

K pojmu žebrání je dobré si doplnit i pojem somrování. Nejedná se totiž o totéž. Žebrák totiž o pomoc žádá pasivně. Žebráci se pohybují v místech, kde se nachází hodně lidí. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 72) Dle Bruntálové (2001, s. 68) je třeba si uvědomit, že *“nelze dát rovnítko mezi označení bezdomovec a žebrák”*.

Žebráci demonstrují chudobu a neduhy, mívají nějaký handicap či ho alespoň předstírají, často k žebvání využívají i psa. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 75)

Somrování je většinou spojeno s nějakou historkou a žádostí o pár drobných. Jde především o interakci mezi potenciálním dárce a somrákem. Slušněji vyhlížející bezdomovci žádají např. o peníze na jízdenku, ti, kteří své bezdomovectví neskrývají tvrdí, že potřebují peníze na jídlo či ubytování. Často je to však pod zástěrkou koupit si drogy či alkohol. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 73)

6.3.3 Sběračství

Bezdomovci sbírají prakticky cokoliv, co lze prodat nebo jinak využít, a je to pro ně relativně přijatelný způsob, jak si obstarat nějaké prostředky k životu. V první řadě to jsou zálohované lahve, ale může se jednat i o oblečení, elektroniku, nábytek či nádobí, což je zboží, které jde dobře zpeněžit v různých vetešnictvích. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 76)

6.3.4 Krádeže

Krádeže jsou, dá se říci, celkem častým způsobem získávání finančních prostředků a dalších věcí. Postoje bezdomovců ke krádežím se však různí. U někoho dochází ke snížení zábrán k uskutečnění krádeže jen velmi postupně, kdy se postupně mění hierarchie hodnot. Jiní začínají s krádežemi mnohem dřív a je mnoho z těch, kteří kradli již před odchodem na ulici, většina z nich již v dětství. Je tedy potřeba si uvědomit, že *“život na ulici sice posiluje tendenci krást, ale není její jedinou příčinou”*. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 77)

Bezdomovci však na ulici žijí relativně za málo peněz, tak si často uvědomují, že nemají zapotřebí zaplétat se do trestných činů či mít pletky s podsvětím. Potřeba zvyšujícího výdělku je především u bezdomovců závislých na návykových látkách. Jako poměrně neškodné považují krádeže v různých obchodních společnostech, tíží to jejich svědomí méně, než kdyby okradli konkrétní osobu. Bezdomovci se však okrádají i mezi sebou. Neplatí, že by si peníze získané kriminální činností mohli ušetřit, koloběh peněz zejména u mladých bezdomovců je celkem rychlý. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 83)

6.3.5 Ostatní

Dalšími způsoby, které napomáhají k získání obživy může být i prostituce. Tímto způsobem si lze totiž získat poměrně dost peněz, i když velmi ponižujícím způsobem. Sexuální služby měly napomoci k získání peněz především na drogovou dávku. Na začátku devadesátých let byla Praha jako centrum homosexuální prostituce, kterou poskytovali velmi mladí muži, kteří odešli z domova a vše bylo ovládané kuplíři. Může se však ale jednat i o ženy (i s dětmi), které vlastně platí nájem ve formě sexuálních služeb, případně se poskytováním těchto služeb chrání před vyhozením na ulici. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 84)

Využívání sociálních služeb také napomáhá k získání jídla, ale i oblečení či provedení hygieny. Bezdomovci mají přehled, kde se dává něco zdarma, kde je možno provést zdarma hygienu apod. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 73) Rozdávání jídla je jednou z nejvděčnějších a nejzákladnějších služeb, které různé organizace a církve poskytují. Většinou tuto pomoc bezdomovci rádi využívají, a pokud ji odmítají, jde spíše o nechuť setkávat se s dalšími bezdomovci, kteří je obtěžují, ať už svým vzhledem nebo chováním, a připomínají jim tak vlastní propad. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 77)

Dalším způsobem k zaopatření své obživy může být tzv. parazitování. Znamená to využívání jiného bezdomovce či celé skupiny lidí, což v praxi vypadá tak, že jeden ukradne či jinak získá jídlo (alkohol, drogu, aj.) a rozdělí se s ostatními, ať už dobrovolně či spíše pod tlakem komunity. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 85) Tento nátlak okolí však může být poměrně nepříjemný, lépe je snášen při sdílení těchto zdrojů partnerský vztah, kdy žena je ta, kterou muž živí, i když nemusí to být zase tak výhodné, žena se může ocitnout pod velkým tlakem absolutní podřízenosti nebo je nucena k prostituci. (Haasová, 2005, s. 23)

Někteří bezdomovci pracují, ať už příležitostně či mají řádný pracovní poměr. Je třeba si uvědomit, jak je těžké získat práci v této sociální situaci. Mohou mít ztracené doklady, záznam v rejstříku trestů, nedostatečnou kvalifikaci, a to ve spojení se statusem bezdomovce, nestálým bydlením a možná i špatnou pověstí bezdomovců, nenaplnuje představu zaměstnavatelů o nejvyhledávanějších zaměstnancích. Zjednodušeně se dá i říci, že způsob života na ulici zrovna neladí s pravidelným pracovním režimem. Někomu se může zdát, že mají i přehnané nároky na pracovní místo, které jsou však poměrně logické – často hledají práci spojenou s možností ubytování, a také dost často požadují zálohy vyplácené tzv. na ruku. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 80)

Mezi bezdomovci je mnoho těch, kteří práci hledat nechtějí, problémem je pro ně běžný denní režim, rezignovali na zlepšení situace, či do práce nastoupí, bez podpory okolí selžou a velmi rychle pracovní místo opustí. Ať už jsou příčiny takového bezprizorního chování jakékoliv, Vágnerová to dokládá i slovy jednoho bezdomovce: *“Nedělám nic, když potřebuju, tak si vysomruju trochu jídla nebo peněz, když chci spát, tak spím.”* (Vágnerová, 2008, s. 751)

Při sčítání bezdomovců, kteří využívají sociálních služeb, vyšlo najevo, že skoro 29 % bezdomovců má práci. Především nacházejí uplatnění v průmyslu či stavebnictví. (Štěchová, 2014) Problémem však zůstává, že jsou bezdomovci na trhu práce často zneužíváni, jejich zranitelnost může být pro některé zaměstnavatele velmi vyzývavá. Nejproblematictější je otázka práce na černo, kdy zaměstnavatel neplatí daně a neodvádí sociální a zdravotní pojištění, a takto najatí zaměstnanci pak dostávají pouze zálohy a zaměstnavatel se pod různými záminkami vymlouvá k zaplacení celé odměny a zadržuje např. i doklady, a pracovník pracuje dál a doufá, že se celé částky ještě dočká. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 80)

6.4 Život v ročních obdobích

S velmi inovativním přístupem týkající se života bezdomovců v jednotlivých ročních obdobích přišel výzkumný projekt HOBOfemia, který zkoumá osoby bez domova napříč všemi kategoriemi, a hlavně zohledňuje fakt, jak se tyto kategorie v čase a v ročních obdobích mohou měnit. (Sociologický ústa AV ČR, 2019)

Jestli se dá tento výrok takto vůbec formulovat, tak život je nejjednodušší na ulici v létě, je teplo, objevuje se hodně pracovních příležitostí. V teple se však může zhoršovat stav různých

zranění a vředů. Léto je výhodné i k řešení sociální situace bezdomovců, protože úřady a sociální služby jsou v létě nejméně zatížené, paradoxně však v tuto dobu lidí bez domova spíše přibývá. Velmi náročné je pro bezdomovce období kolem Vánoc, kdy se v zimě a bez blízkých osamělost jen prohlubuje. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 88) Je to však období, které směřuje k ochraně zdraví a organismu, lidé bez domova přečkávají zimu po nemocnicích, po charitativních organizacích a zařízeních sociálních služeb. Bezdomovci přečkávají zimu v mnohdy krutých teplotách, a přitom rizikovější je podle Strnada příchod jara: „*Hodně rizikové je období přechodu z teplejšího do chladnějšího a přelom zimy a jara. Lidem bez domova, vysíleným zimním obdobím, přestává organismus fungovat a dochází ke zhoršení zdravotního stavu.*” (Meredith, 2010)

6.5 Genderové rozdíly

Ve většině vyspělých zemí je fenomén bezdomovectví doménou mužů. O tom mluví jasně statistiky azylových domů, studie a jiné ankety. Je potřeba si však uvědomit, že ženy jsou spojovány více se skupinou skrytých bezdomovců. (Haasová, 2005, s. 20)

6.5.1 Mužské aspekty

Muži v roli bezdomovce obvykle ztrácí vše, v čem mohli demonstrovat své mužství. Nejsou již živiteli rodiny, selhali v roli manžela, otce, pracujícího. Nastalou situaci hodnotí jako selhání a důsledky této situace jako trest. Tento trest chtějí překonat tak, že si cestu z ulice chtějí najít sami - tzn. odmítání pomoci pomáhajícími profesemi, ale i svými blízkými. Muži přiznávají, že příčinou bezdomovectví u nich je alkohol. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 110–113) Janebová (2006, s. 64) však upozorňuje, že závislost na alkoholu nejčastěji překrývá psychické problémy.

6.5.2 Ženské aspekty

Ženy jsou na ulicích všeobecně ve větším nebezpečí než muži, v nouzi vyhledávají pomoc a jsou za ni vděčnější. Ženy bezdomovkyně více využívají sociálních služeb určených pro bezdomovce než muži. Mnozí muži bezdomovci mají tendenci ženy ochraňovat, někdy za to vyžadují sexuální služby, jindy mezi sebou vytváří přátelský vztah. Ochranitelské tendence

mívají i sociální pracovníci, i ve smyslu ochrany jako potenciálních matek. Slabost pohlaví je tedy v tomto případě spíše výhoda. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 108)

Ženy dokáží, dá se říci, lépe přestát svou nedobrou sociální situací, havarované životní dráhy jsou typické spíše pro muže. Krize vyrovnávají v zaměstnání a případně tím, že se opřou o dobře situovaného partnera. Jejich hnacím motorem jsou především děti. Ženy si hledají na krátko bydlení u někoho jiného, obvykle se vymykají sledovanosti a kontrole. (Haasová, 2005, s. 21)

Z toho vyplývá, že zdravé ženy se o sebe dokáží nějakým způsobem postarat. U žen je tedy hlavní příčinou bezdomovectví psychiatrická diagnóza, podíl těchto žen je čtyřikrát větší než u mužů – bezdomovců. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 109)

7 VÝSKYT BEZDOMOVců V ČR

Bezdomovci jsou k vidění zejména ve velkých městech, tedy problém chudoby uvnitř bohatství. (Klein, 2015) Získat povědomí o všech bezdomovcích v České republice bohužel není možné. Výsledky sčítání a dostupné informace o výskytu lidí bez přístřeší je vždy od těch, kteří vyhledávají nějakou pomoc a o tuto pomoc stojí.

Český statistický úřad se v roce 2011 ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a s Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR pokusil o sečtení bezdomovců v ČR. Součástí tohoto sčítání bylo i získání informací o dosaženém vzdělání, víře, ekonomické aktivitě apod. Pro účel této kapitoly pro mne však bylo stěžejní toto zjištění: *“Nejvíce lidí bez domova bylo sečteno v Moravskoslezském kraji (2 574), na druhém místě skončila Praha (1 254) a na třetím Jihomoravský kraj (1 156). Naopak nejméně lidí využívá služeb sociálních zařízení v Karlovarském (256) a Libereckém kraji (262).”* (Novinky.cz, 2015)

K těmto číslům od ČSÚ se vztahuje i následující tabulka č.1, kde jsou počty bezdomovců rozděleny dle krajů trvalého pobytu a krajů dle sečtení (zkratky TP – trvalý pobyt a MS – místo sečtení) (Kubala, 2018)

Tabulka 1: Bezdomovci podle kraje, 2011 (vlastní zpracování), zdroj: Kubala, 2018

Kraj	Počet osob bez domova
Moravskoslezský	2574
Praha	1254
Jihomoravský	1156
Ústecký	1010
Středočeský	954
Olomoucký	1033
Plzeňský	340
Zlínský	757
Pardubický	537
Vysočina	367
Karlovarský	256
Královéhradecký	467
Liberecký	262
Jihočeský	529

Pokud vztáhneme výskyt bezdomovců na naše největší město, můžeme mluvit o typických místech jako je Hlavní nádraží v Praze (i když díky rekonstrukci hlavní budovy se výskyt bezdomovců značně omezil), dále jsou to dopravní uzly, kde tráví lidé bez domova svůj čas – stanice metra Národní třída, Anděl, Palmovka, Nádraží Hostivař, aj. V blízkosti těchto oblíbených lokalit bývají i zařízení nízkoprahových služeb. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 65)

V Brně se touto problematikou zabývali autoři Baláž, Hežová a Loukota. V roce 2010 došlo ke sčítání bezdomovců. Sčítání proběhlo v lůžkových zařízeních, nočních krizových centrech, institucích (nemocnice, léčebny, věznice), komerčních ubytovnách a při terénním sčítání. Výstupem bylo sečteno celkově 1354 osob. Z toho bylo 980 mužů a 373 žen. Bylo zjištěno i jedno dítě. Podle míst sčítání bylo zjištěno v lůžkových zařízeních 405 osob, v nočních centrech 59 osob, v institucích (nemocnice, léčebny, vězení) 210 osob a v komerčních ubytovnách bylo zaznamenáno 166 osob. V terénu bylo sečteno 514 osob. Výzkum i porovnával zjištěné počty s projektem prováděným v roce 2006. Dá se konstatovat, že lidé bez domova přibýlo – v číslech to bylo o 175 osob více v roce 2010. (Baláš, Hežová a Loukota, 2010)⁵

Výzkumný ústav práce a sociálních věd realizoval celorepublikové sčítání osob bez domova, které se uskutečnilo v dubnu 2019. (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2019) Sčítány byly osoby bez střechy nad hlavou a vybrané kategorie osob bez bytu podle mezinárodní typologie ETHOS. Kategorie bez střechy nad hlavou byla sečtena celá, tj. osoby, které přespávají venku nebo v noclehárnách. V kategorii osoby bez bytu byly sečteny pouze osoby ubytované v azylových domech, v domech na půl cesty, v obecních ubytovnách a osoby,

⁵Při hledání informací k této kapitole, bylo zajímavé i sledovat, jak jednotlivá města k problematice osob bez přístřeší přistupovala. Např. na stránkách města České Budějovice je uvedeno, že do roku 2013 nemají žádné informace o počtech osob bez přístřeší, ani ve výkazech o sociální práci. *“Od roku 2013 v ročním statistickém výkazu MPSV každoročně povinný subjekt vykazuje počty osob bez přístřeší, se kterými pracovaly pracovnice odboru sociální věci Magistrátu města České Budějovice, oddělení sociální pomoci, ve sledovaném roce.”* Doplňkem je však nezbytná informace, že jsou to jen ti, kteří měli zájem o sociální pomoc sociálních pracovníků. Počty bezdomovců uvedených ve výkazech MPSV v Českých Budějovicích byly následující: rok 2013–101 osob, rok 2014 – 32 osob, rok 2015 – 62 osob, rok 2016 – 98 osob, rok 2017 – 71 osob. (Portál pro sociální oblast města Prahy, 2012)

kteřé pobývají ve vězeňských a zdravotnických zaříceních. Do sčítání nebyly zařazeny osoby ubytované krátkodobě v komerčních ubytovnách a děti opouštějící výchovná zařícení, či pěstounskou péčí. (Nešporová, Holpuch, Janurová, Kuchařová, 2019)

Do sčítání se aktivně zapojilo celkem 403 obcí, v nichž žije více než polovina obyvatel. Extrapolací zjištěných dat na ostatní obce bylo staveno, že celkový počet osob bez domova dosahoval v dubnu 2019 zhruba 21 230 dospělých osob a 2600 dětí, zatímco v roce 2011 žilo v České republice asi 11 500 osob bez střechy nad hlavou. Z toho tedy můžeme vidět, že počet bezdomovců vzrostl za 8 let dvojnásobně. (tamtéž)

Nejvyšší počet činily osoby bez střechy nad hlavou, tedy ty, které přespávají venku nebo v noclehárnách. Zhruba 25% poté tvořily osoby přespávající v azylových domech a zhruba každá desátá osoba pobývala v nějakém zdravotnickém zařícení, nejčastěji to byla psychiatrická léčebna. (tamtéž)

Z tohoto výzkumu bylo zjištěno, že nejvyšší počet osob bez domova se nachází v Moravskoslezské kraji (3541). Na druhém místě se umístila Praha (3251) a na třetím Jihomoravský kraj (2453). Nejméně bezdomovců se vyskytuje v Libereckém kraji (803) a v Jihočeském kraji (774). (tamtéž)

Tabulka 2: Bezdomovci podle kraje, 2019 (vlastní zpracování), zdroj: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2019

Kraj	Počet osob bez domova
Moravskoslezský	3541
Praha	3251
Jihomoravský	2453
Ústecký	2313
Středočeský	2208
Olomoucký	1587
Plzeňský	1267
Zlínský	1138
Pardubický	1094
Vysočina	1010
Karlovarský	893
Královéhradecký	884
Liberecký	803
Jihočeský	774

Po porovnání tabulek z roku 2011 a 2019 můžeme vidět, že počet bezdomovců v každém kraji vzrostl, v některém vzrostl více, v některém méně, ale pořadí krajů se vůbec nezměnilo.

8 SLUŽBY POSKYTOVANÉ LIDEM BEZ DOMOVA

Služby poskytované lidem bez domova se dají rozdělit dle Zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. Zákon rozlišuje tyto druhy sociálních služeb: sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. (Kubala, 2015)

System ambulantních sociálních služeb pro osoby bez domova je odstupňovaný do tří rovin. Nejnižší je postavena terénní sociální práce, dalším stupněm jsou nízkoprahová střediska, a pak následuje systém pobytových služeb. Každá z těchto forem poskytování služeb vyžaduje míru spolupráce přiměřenou danému stupni. Tento systém je nastaven tak, aby klient dokázal ve společnosti fungovat v rámci hranic, které si vytvořil při plnění požadavků k tomu, aby mu byla poskytnuty dané služby. Samozřejmě tyto hranice mnoho lidí neakceptuje a celý reintegrační program opouští, což má však i praktickou stránku věci, služeb je nedostatek a s postupem na vyšší úroveň ubytovacích služeb počet lůžek výrazně klesá. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 306) Je však nutno si uvědomit, že v sociální práci musí být klient rozhodnutý pro změnu a v práci s bezdomovci to snad platí dvojnásob. Jistě je důležité vycházet z toho, co osoby bez domova vyžadují, a co je pro ně např. v dané chvíli stěžejní. Opatrný (1998, s. 57) to shrnuje následovně: *“Pro ty, kdo přemýšlejí, jak bezdomovcům pomoci, je důležité si uvědomit, zda a k čemu chce bezdomovec pomoci. Někteří předpokládají, že chce vést běžný kultivovaný život. To však nemusí být pravda.”*

8.1 Sociální služby

Problematikou osob bez přístřeší se zabývají služby sociální prevence. Ty jsou v zákoně 108/ 2006 Sb., o sociálních službách v §53 definovány takto: *“Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.”* (Kubala, 2015)

Pro bezdomovce jsou to zejména tyto služby: 57 Azylové domy, 61 Nízkoprahová denní centra, 63 Noclehárny, 69 Terénní programy. Ale samozřejmě využívat i další nabízené služby dle zákona 108/ 2006 Sb., o sociálních službách. (Sociologický ústav AV ČR, 2018)

Terénní služby jsou součástí sociální práce a jsou prováděné v přirozeném prostředí klienta a orientované na jeho potřeby. Pro bezdomovce je to často první služba, se kterou se setkají. Podstatou této služby je hlavně podat informace o rizicích životního stylu a možnostech další pomoci. Terénní pracovníci navštěvují místa, kde se bezdomovci shromažďují či přespávají, často tento kontakt bývá spojen i s výdejem materiální pomoci nebo zdravotnickým ošetřením. (Vágnerová, Scémy a Marek, 2013, s. 309)

8.2 Sociální zařízení

Další sociální služby zmíněné výše jsou spojeny vždy s konkrétním místem, kam mohou bezdomovci docházet, proto je budu popisovat v této kapitole, která se zabývá sociálními zařízeními.

8.2.1 Azylové domy

Azylové domy jsou službou orientovanou na naplnění základních potřeb. V azylových domech se *“počítá s pobytem klienta po dobu několika týdnů až měsíců, během kterých se očekává vyřešení jeho problému a návrat k soběstačnosti”*. (Schwarzová in Matoušek, 2005, s. 323) Azylové domy poskytují celodenní ubytování a podmínky pro přípravu stravy, hygienu a praní prádla, sociální poradenství a možnost čerpání ambulantních služeb v rámci denních center. (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 145) Azylové domy mají vyšší práh než noclehárny, pobyt zde je spojen s vyššími nároky na klienta. S klientem se sestavuje individuální plán, klient je seznámen s tím, co mu azylový dům nabízí, a v čem mu může personál pomoci. Klient sděluje svá očekávání od azylového domu, v čem a jak chce pomoci a vize do budoucna. V azylovém domě je nepřetržitě přítomen sociální pracovník, dále zde bývají zaměstnání psychologové, psychoterapeuti, lékaři a zdravotní sestry. (Průdková a Novotný, 2008, str. 45)

8.2.2 Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová denní centra jsou zařízeními, která jsou určena lidem bez domova a disponují velkým prostorem s dostatkem stolů a židlí. Klienti těchto center si zde mohou odpočinout a najíst se, jídlo se zde dá zakoupit za symbolickou cenu. Většina těchto zařízení poskytuje svým příchozím klientům hygienické potřeby, umožňuje vstup do koupelny či převlékárny, nabízí výběr čistého oblečení z šatníku. (Schwarzová in Matoušek, 2005, s. 323) Některá centra umožňují i praní a žehlení prádla. Vstup je zakázán osobám pod vlivem alkoholu a dalších návykových látek, agresivním osobám a osobám s infekčními onemocněními. Cílem v nízkoprahových denních centrech je zvýšit informovanost klientů, pomoci při komunikaci s úřady a při získávání dokladů, motivovat je ke kontaktům s rodinou, povzbudit je v dodržování osobní hygieny apod. (Průdková, 2008, str. 43-44) Hlavním tématem je *“rovnováha mezi nízkoprahovým přístupem a cílenou prací se zvláště ohroženými skupinami”*. (Fitzpatrick, 2000, s. 70)

8.2.3 Noclehárny

Noclehárna je ambulantní služba (Městská charita České Budějovice, 2018) Ubytování v noclehárnách je poskytováno na jednu noc, klient však může být přijat opakovaně. Noclehárny nabízí i hygienický servis a jídlo za menší úhradu či zdarma. Stejně jako v NDC je zakázán vstup osobám pod vlivem návykových látek, osobám vykazujícím jistou míru agresivity a osobám, kteří mají nějaké infekční onemocnění. Klienti se zde prokazují svými doklady jsou seznámeni s vnitřním řádem a pravidly. Pracovníci nocleháren také poskytují klientům informace, zprostředkovávají kontakt na další organizace a zařízení, které má klient v plánu navštívit. (Průdková a Novotný, 2008, str. 44)

Kozlová (2008, s. 51) uvádí, že noclehárny se řadí mezi krátkodobé sociální služby, poskytování této služby netrvá obvykle více jak jeden měsíc. Díky pomoci poskytované v noclehárnách (dobrá hygiena, čisté oblečení, apod) však dochází k rychlejšímu návratu do zaměstnání a zlepšení celkového sociálního statusu klienta.

Klienti každé ráno z nocleháren odchází, večer se zas mohou vrátit, ale napomáhá to k naplňování hlavního cíle noclehárny, a to, aby se klienti přes den snažili řešit svou sociální situaci a nelenovali někde v pohodlí postelí nocleháren. (Průdková a Novotný, 2008, s. 44)

9 POSTOJ VEŘEJNOSTI K BEZDOMOVECTVÍ

Názory veřejnosti na bezdomovectví se zpravidla velmi odlišují. Patrné mohou být dva extrémy. Zatímco na jedné straně je možné vidět v některých případech možná až přehnaný soucit, na straně druhé zase převládá opačný extrém, a tudíž vyloženě pohrdání či nenávisť vůči těmto osobám. V obou případech je ovšem zcela zřejmý nedostatek racionality a oba pohledy jsou tak silně ovlivňovány především emocemi. Pouze málokdy je tak možné ze strany veřejnosti vidět skutečně věcný a racionální názor. Totiž vztah společnosti k tomuto problému se spojuje často s tzv. atribuční chybou. Tu je možné chápat tak, že zatímco náš vlastní neúspěch se odvíjí zejména z nevýhodných okolností a situací, neúspěch ostatních odráží spíše jejich vlastní neschopnost. Naopak vlastní úspěch pak lidé zpravidla vnímají jako výsledek své vlastní snahy a úspěch ostatních je spíše náhodná souhra událostí. (Průdková a Novotný, 2008, s. 25)

Nicméně když u nás v padesátých letech začalo docházet k rozvíjení zmiňované atribuční teorie, začal být zároveň výrazně ovlivňován i pohled na samotné důvody toho, proč vzniká bezdomovectví. Pohled se postupně proměňoval na základě toho, jestli převažovala představa, zda si za svůj problém tito lidé mohou sami (patrné zejména v padesátých letech), nebo jestli je na vině především stát (patrné zejména v šedesátých letech). (Vágnerová, Csémy a Marek, 2013, s. 207)

V souvislosti s postojem veřejnosti k bezdomovectví je tak možné rozlišovat celkem tři základní a obecné názorové sklony, které jsou patrné zdaleka nejčastěji (Sekot, 2003, s. 27–28):

- **Sociologický pohled** – tento pohled se týká především poměrů a fungování společnosti jako takové. Je možné se setkat zejména s následujícím názorem:
„Kdyby se o tyto lidi lépe postarala společnost, tak dnes nejsou bez domova.“ (tamtéž)
- **Psychologický pohled** – tento pohled hledá důvod především v nedostatečné inteligenci, temperamentu či osobnostních rysech daného člověka. Je možné se setkat s následujícím názorem:
„Jedná se o nejspíše o psychicky nemocného člověka. Proto takto dopadl.“ (tamtéž)

- **Liberalistický pohled** – v rámci toho pohledu jsou bezdomovci vnímáni jako lidé bez vůle či jakéhokoliv úsilí. Je možné se setkat především s následujícím názorem:
„Ten člověk je líný pracovat. Nesnaží se něco změnit, za svoji situaci si může pouze sám.“ (tamtéž)

Hradecká a Hradecký (1996, s. 8-12) pak upozorňují na skutečnost, že veřejnost však všeobecně na bezdomovce pohlíží spíše velmi kriticky. Často jsou tak zjevné předsudky a stereotypnost. Převládá tudíž spíše názor, že tito lidé nejsou ochotni pracovat a takovýto styl života jim nepřekáží. Pouze malé procento veřejnosti se přiklání k názoru, že tito lidé se do této situace dostali nedobrovolně.

Tato slova potvrzuje i Průdková a Novotný (2008, s. 26) kteří vysvětlují, že veřejnost zpravidla odsuzuje lidi bez domova v souvislosti s jejich leností a neochotou pracovat. Z pohledu veřejnosti vlastně nemají zájem o změnu svého životního stylu a mnohdy se neštítí ani páchat trestné činy. Dle názoru veřejnosti tito lidé především nejsou ochotni převzít odpovědnost za sebe a své činy.

Ovšem v kontextu s bezdomovectvím u nás je potřeba zmínit také některé konkrétní studie. Především je ale nutno dodat, že u nás k tomuto tématu prakticky mnoho rozsáhlejších výzkumů a studií vlastně neexistuje.

V minulosti však uskutečnila organizace Naděje dva malé průzkumy, a to konkrétně v letech 1993 a 1996. První zmiňovaný výzkum z roku 1993 byl realizován v okolí hlavního nádraží v Praze. Celkem bylo osloveno pět set lidí, přičemž pouze 122 z nich odpovědělo na předem připravené otázky. Účelem výzkumu bylo zejména zjistit, kdo jsou podle oslovených bezdomovci a jak by jejich problém řešili? Na první otázku téměř třetina dotázaných odpověděla, že se jedná obvykle o opilce, zloděje a lidi, kteří nemají zájem pracovat. Téměř 20 % respondentů bylo toho názoru, že se jedná o propuštěné vězně. Tento názor úzce souvisí se zmiňovanou amnestií z roku 1990. Celkem 27 % dotázaných uvedlo, že se jedná o lidi, kteří spí na nádraží (dodejme však, že na počátku devadesátých let u nás ještě nebyl dostatek azylových domů). Osm procent lidí se pak domnívalo, že se jedná především o cizince a uprchlíky. Z dnešního pohledu jsou ovšem zajímavé především odpovědi, jak s tímto problémem naložit. Více než 30 % dotázaných uvedlo, že by problém měla vzít do rukou policie a dané lidi zavřít do vězení. U tří procent respondentů se dokonce objevovaly extrémní názory.

Tito lidé by podle jejich názoru měli být zastřeleni či posláni do plynu. 16 % dotázaných uvedlo, že by měli být zavřeni do ústavu pro duševně nemocné, 10 % se domnívalo, že by se o ně měl postarat stát a 6 % vyjádřilo názor, že by tuto práci mohly vykonat charity či církve. Až 19 % oslovených ale netušilo, jak se situací naložit. Co se týče výzkumu z roku 1996, bude postačovat stručné konstatování, že výsledky byly přibližně podobné. (Hradecký a Hradecká, 1996, s. 8-9)

Další informace týkající se postojů veřejnosti k bezdomovectví nám podává Martin Vávra, který dával dohromady data z jiných výzkumů, kdy tato data pocházejí především z výzkumné série Eurobarometr (konkrétně z výzkumu provedeného v roce 2009) a také z několika výzkumů, které provedl Institut pro výzkum veřejného mínění mezi lety 1992-2001. Vávra došel k závěru, že bezdomovectví je tématem, které je velmi zřídka zkoumáno, přestože jeho rozsah je značný. Na základě dostupných dat zformuloval výzkumné otázky, odrážející různé dimenze postojů vůči lidem bez domova. Stanovil těchto 5 otázek: (Vávra, 2013 s. 13-14)

- *Je bezdomovectví respondenty vnímáno jako sociální problém?*
- *Co je příčinou, že se někdo stane bezdomovcem?*
- *Jak by měla podle respondentů vypadat pomoc lidem bez domova, tedy jakou by měla mít formu a kdo by ji měl poskytovat?*
- *Vnímají respondenti bezdomovce jako někoho, kdo je jim sociálně blízko? Tuto otázku si položil ze dvou úhlů pohledu – zaprvé do jaké vzdálenosti jsou respondenti ochotni si připustit bezdomovce, a zadruhé do jaké míry vidí respondenti jako pravděpodobné, že by se oni sami mohli stát bezdomovci.*
- *S jakými charakteristikami respondentů tyto postoje a přesvědčení souvisí? (tamtéž)*

Jako první Vávra analyzuje otázku týkající se osobní zkušenosti respondentů s bezdomovci, kde vychází z různých výzkumů. Z výzkumu provedeného v roce 1992 vyplývá, že zkušenost s bezdomovci má 19 % respondentů, 9 % respondentů zkušenost nemá a 37 % respondentů uvedlo, že o nich slyšelo v médiích a 38 % respondentů o nich nemělo žádné informace. Další výzkum byl realizován v roce 1995, kdy zkušenost s bezdomovci má 33 % respondentů. Poslední výzkum, ze kterého Vávra čerpal, byl proveden v roce 2001, kdy zkušenost s bezdomovci má 54 % respondentů. Můžeme vidět, že v rozmezí 9 let došlo k nárůstu zkušenosti s bezdomovci, což souviselo s velikostí místa bydliště. Vávra říká, že důležité ovšem není ani tak to, zda mají lidé s bezdomovci nějaký kontakt, ale spíše to, jak je

vnímají. Z výsledků vyplývá, že respondenti vnímají bezdomovectví více jako problém na celostátní úrovni než jako problém na lokální úrovni, což je dle Vávry do značné míry způsobeno médii. (Vávra, 2013 s. 14-15)

Za nejčastější příčinu bezdomovectví považuje veřejnost ztrátu práce a dluhy. Tuto odpověď zvolilo ve většině zemí více než 50 % dotazovaných. Výjimkou bylo Dánsko, kde ztrátu práce a dluhy zvolilo 30 % respondentů. Dalším nejčastěji uváděným důvodem byly závislosti na drogách či alkoholu. Zde už můžeme vidět značné rozdíly, zatímco ve skandinávských zemích byla tato možnost volena nejčastěji, ve středomořských zemích a Francii byla volena podstatně méně. Mezi další příčiny patřil rozpad rodiny nebo nemoc. (tamtéž)

Další otázkou, kterou se Vávra zabývá je, zda je veřejnost ochotna pomoci bezdomovcům. 58 % dotazovaných volilo tuto možnost: „*Nepomáhám a nezajímá mě to, není to pro mě relevantní problém. Za svou situaci si mohou sami!*“ Češi se zde umístili na prvním místě, neboť tuto možnost zvolilo 36 % respondentů. Z dat dále vyplývá, že bezdomovcům by měly pomáhat charitativní organizace, jejich anebo by si měli pomáhat sami. Méně respondentů si myslí, že by to měly být obce a nejméně respondentů pak klade odpovědnost na bedra státu. (Vávra, 2013 s. 16)

Z otázky číslo 4 vyplývají opět negativní postoje k bezdomovectví, neboť většina dotazovaných uvedla, že by si bezdomovce k sobě nepřipustila. Co se týče míry pravděpodobnosti, že by se respondenti mohli stát bezdomovci, tak většina respondentů uvedla, že *bezdomovce vidí jako „ty druhé“, s kterými nemají nic společného a jejichž osud je rozhodně nečeká.* (Martin Vávra 2013 s. 15-17)

10 VÝZKUMNÁ ČÁST

10.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak žáci základních škol přistupují k problematice bezdomovectví, protože v současné době jde o poměrně závažný problém, který je nutné řešit. Pokusila jsem se zjistit, co si žáci základních škol o bezdomovcích myslí, jak je vnímají, jaké k nim zaujímají postoje, popřípadě co jejich názory a postoje ovlivňuje. Dále jsem také pátrala, co považují žáci základních škol za nejčastější příčinu bezdomovectví a v neposlední řadě mě zajímalo, zda v dnešní době jsou žáci základních škol ochotni pomoci lidem bez domova, nebo k nim zaujímají spíše negativní postoje.

10.2 Metoda výzkumu

V souladu s výzkumným problémem a cíli jsem zvolila výzkum kvantitativní. Kvantitativní výzkum se používá zpravidla v rámci sociologických výzkumů tam, kde se zkoumají relativně jednoduché jevy, které už jsou do určité míry známé, mají jednoznačný výraz. Podstatou kvantitativního výzkumu tedy není zjistit, zda něco existuje, ale odhalit rozsah výskytu (četnost, míru zastoupení), frekvenci (jak často se jev opakuje) a také intenzitu ve smyslu síly jednotlivých složek (Nový, Surynek, 2006, s. 254).

Kvantitativní výzkum poznáme podle toho, že od lidí budeme získávat data – tedy čísla vyjadřující například věk, výšku, váhu, četnost určitých činností apod., která můžeme dále analyzovat – zjišťovat průměr, modus, medián a další (Walker, 2013, s. 37).

Kvantitativní výzkum se provádí na vzorku respondentů reprezentující celou zvolenou cílovou skupinu, přičemž jeho cílem je „zjistit, jak velká část cílové skupiny vykazuje určité konkrétní znaky“ – má určitý názor, vlastnost, zvyk, majetek apod. Tento typ výzkumu celosvětově jednoznačně převažuje – odhaduje se, že zhruba 80 % obecně vzato použitých výzkumných metod spadá pod kvantitativní výzkum (Machková, 2009, s. 47).

Při provádění kvantitativního výzkumu bývají obvykle stanovovány hypotézy, které mohou být vyvráceny, zamítnuty jako neplatné nebo přijaty. (Sedláková, 2014, s. 124) Dle Sedlákové je ovšem možné kvantitativní šetření provést i bez stanovování hypotéz a poté se

výzkumník při sběru dat řídí svými znalostmi, zkušenostmi, schopnostmi a tím, co považuje za důležité vzhledem k cíli výzkumu. (tamtéž)

Při realizování mého kvantitativního výzkumu nebudu tedy používat žádné hypotézy, neboť k tématu mé bakalářské práce nebyla doposud provedena žádná šetření a studie, na jejichž základě bych si mohla jednotlivé hypotézy stanovit a následně z nich vycházet.

10.3 Metoda sběru dat

K zjištění dat jsem použila metodu dotazníkového šetření, kterou jsem provedla na dvou vlašimských školách – jedna základní škola a jedno nižší gymnázium.

10.3.1 Dotazníkové šetření

Dotazník je určen k vyplnění samotnými respondenty, obsahuje pevně fixované pořadí, obsah a formu otázek, které jsou zpravidla formulovány s jednoznačnými variantami odpovědí. Výhodou této metody je především to, že je téměř vyloučen jakýkoli zásad jiné osoby do vyplňování, zaručuje anonymitu a tím poskytuje větší intimitu pro vyjádření názoru, nevýhodou je možná chybovost při vyplňování způsobena nepochopením otázky či způsobu vyplňování (Nový, Surynek, 2006, s. 267-268).

K odstranění této slabé stránky je vhodné dotazník před distribucí respondentům otestovat, čímž se sníží množství chyb i riziko nesprávného pochopení. Otázky v dotazníku jsou trojího typu – uzavřené, které mají pevný počet odpovědí a respondent si z nich musí jednu či více vybrat, otevřené, na které může odpovědět vlastními slovy a polouzavřené, které nabízí určité možnosti, ale je zde také možnost přidat svou vlastní odpověď (Kotler a kolektiv, 2007, s. 420).

Dotazník se zpravidla skládá ze tří částí: hlavičky, kde je vysvětlen cíl průzkumu a návod k jeho vyplnění, hlavní části, která obsahuje ucelené oddíly otázek a odpovědí a závěru, který obsahuje poděkování za čas věnovaný vyplnění a pokyny k odevzdání (Kozel a kolektiv, 2011, s. 206).

10.3.2 Tvorba dotazníku

Před samotnou tvorbou dotazníku jsem si vytyčila cíl mého výzkumu – jaké postoje a názory zaujímají žáci základních škol k problematice bezdomovectví a jak na bezdomovce nahlízejí.

Na začátek dotazníku jsem zařadila otázky zjišťující základní informace o respondentech, kteří dotazník vyplňovali – pohlaví, věk, bydliště atd. Všichni respondenti byli žáci 2. stupně základních škol, proto jsem následující otázky v dotazníku uspořádala tak, aby u žáků upoutaly pozornost a byly srozumitelné, aby mohli žáci přesně odpovědět na dotazované otázky. Snažila jsem se též dotazník udělat přehledně a rovněž jsem se pokusila o grafiku dotazníku, aby se v něm žáci dobře orientovali a snadno se jim vyplňoval.

V dotazníku jsem použila otevřené i uzavřené otázky. V uzavřených otázkách vybírali žáci vždy jednu z několika možností a v otevřených otázkách vypisovali vlastní odpovědi. Při formulaci otázek jsem používala jednoduché věty, aby byly pro žáky srozumitelné a pochopili, na co přesně se jich ptám. V tomto směru byl pro mě stěžejní předvýzkum, který jsem provedla na základní škole v Benešově u Prahy. Oslovila jsem celkem 40 žáků, vybrala jsem si z šesté a deváté třídy vždy 20 žáků dle náhodného výběru. Z předvýzkumu vyplynulo, že žáci všem otázkám porozuměli, proto jsem mohla začít s hlavním výzkumem na vlašimských školách.

10.4 Realizace výzkumu

Výzkum jsem provedla na dvou vlašimských školách – ZŠ Sídliště Vlašim a Gymnázium Vlašim. Jedná se o devítiletou základní školu, která se nachází v poměrně klidném prostředí a patologické jevy, jako je sociální vyloučení a bezdomovectví, nejsou v této lokalitě na denním pořádku. Druhou školou je Gymnázium Vlašim, které se nachází ve středu města v blízkosti nádraží a dvou ubytoven pro sociálně slabé, kde je počet bezdomovců koncentrován ve větší míře než v blízkosti ZŠ Sídliště Vlašim.

Výzkum jsem realizovala v červnu roku 2019. Jako respondenty jsem zvolila žáky 6. a 9. tříd ze ZŠ Sídliště Vlašim a žáky z primy (6. třída) a sekundy (9. třída) Gymnázia ve Vlašimi. Ačkoliv se třídy na gymnáziu značí odlišně, než na základní škole budu používat pro snadnější porozumění v celé výzkumné části pouze označení 6. a 9. třída. Záměrně jsem vybrala pouze

žáky 6. a 9. tříd, neboť mě zajímalo, zda se budou názory od sebe zhruba tři roky starých dětí nějak výrazně lišit.

Jednalo se celkem o 200 žáků – 149 žáků ze ZŠ Sídliště Vlašim a 51 žáků z Gymnázia Vlašim. Rozdala jsem tedy 200 dotazníků, které se mi také všechny vrátily vyplněné. Na vyplnění dotazníků jsem měla v obou případech od vedení škol vyhrazeno 25 minut, přičemž vyplnění dotazníků trvalo žákům necelých 15 minut.

11 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Všechna data jsem získala prostřednictvím dotazníkového šetření, kdy se můj dotazník skládal z 16 otázek a data jsem následně zpracovala v programu Microsoft Office Excel, ve kterém jsem vytvářela výsledné tabulky a grafy.

11.1 Charakteristika respondentů

Výzkumu se zúčastnilo celkem 200 žáků. Z toho bylo 119 dívek (z toho 81 ze ZŠ Sídliště Vlašim a 38 z Gymnázia Vlašim) a 81 chlapců (z toho 68 ze ZŠ Sídliště Vlašim a 13 z Gymnázia Vlašim).

V jednotlivých třídách se zúčastnil takovýto počet žáků:

Tabulka 3: Počet žáků v jednotlivých třídách

	ZŠ Sídliště Vlašim	Gymnázium Vlašim	Celkem
6. třída	73	26	99
9. třída	76	25	101

Na vesnici žije 73 žáků, ve městě 112 žáků a zbylých 15 žije v městysu.

Tabulka 4: Bydliště žáků

	ZŠ Sídliště Vlašim	Gymnázium Vlašim	Celkem
Vesnice	58	15	73
Městys	12	3	15
Město	79	33	112

Z tabulky je jasné vidět, že polovina žáků využívá hromadnou dopravu a polovina nikoliv. Do školy dojíždí hromadnou dopravou 103 respondentů a 97 ji nevyužívá.

Domnívám se, že tito žáci chodí do školy pěšky nebo je do školy vozí rodiče. Poměr využití i nevyužití hromadné dopravy na obou školách je téměř stejný.

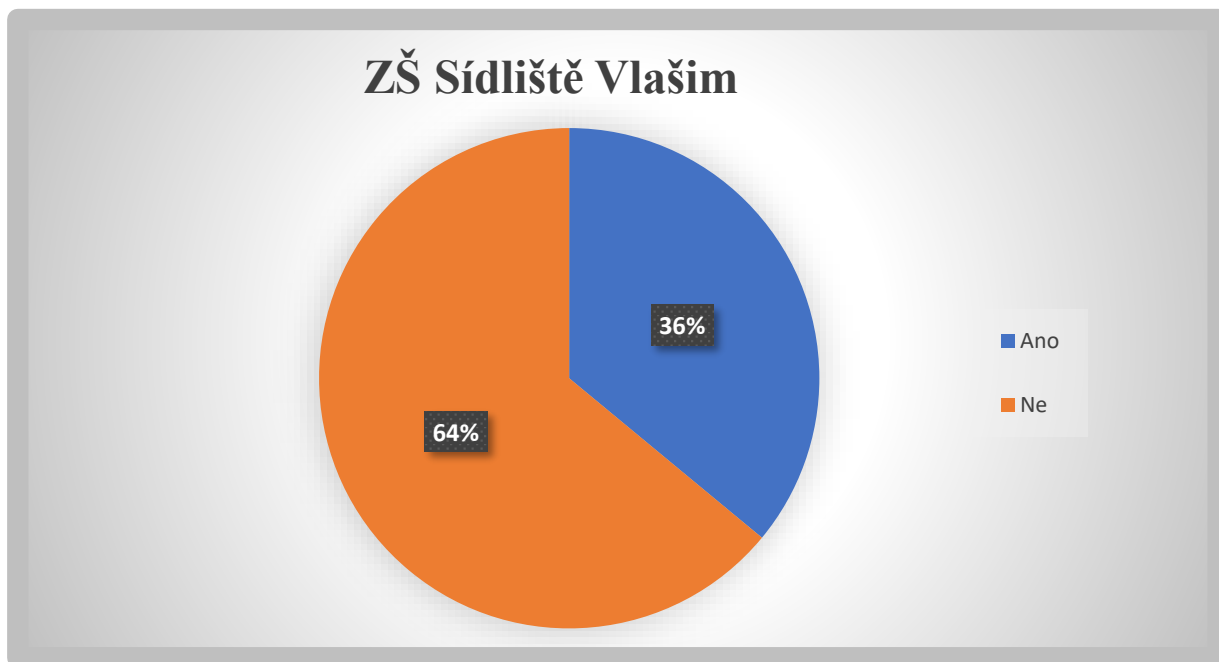
Tabulka 5: Využití hromadné dopravy

	ZŠ Sídliště Vlašim	Gymnázium Vlašim	Celkem
Ano	77	26	103
Ne	72	25	97

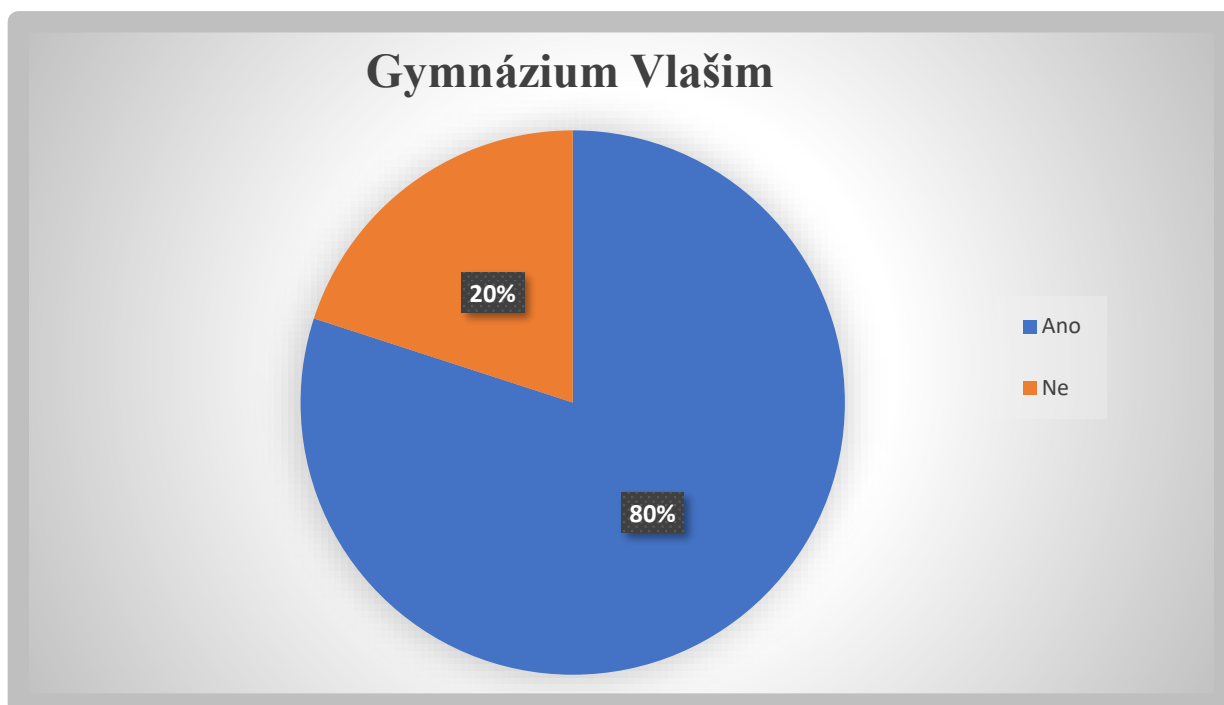
11.2 Zkušenost s bezdomovci

Z následujících grafů můžeme vidět, že zkušenost s bezdomovci má 80 % žáků (41) z Gymnázia ve Vlašimi a 36 % žáků (53) ze ZŠ Sídliště Vlašim. U této otázky 3 žáci dopsali k odpovědi ANO slovo bohužel a 8 odpovědí bylo s dodatkem dnes a denně. Zkušenost s bezdomovci potom nemá 20 % žáků (10) z Gymnázia ve Vlašimi a 64 % žáků (96) ze ZŠ Sídliště Vlašim. Z grafů je jasně vidět, že téměř všichni žáci navštěvující gymnázium mají nějakou zkušenost s bezdomovci. To je z mého pohledu způsobeno tím, že gymnázium se nachází ve středu města v blízkosti nádraží a dvou ubytoven pro sociálně slabé lidi, kde se bezdomovci denně sdružují.

Graf 1: Zkušenost žáků s bezdomovci - ZŠ Sídliště Vlašim

Graf 2: Zkušenost žáků s bezdomovci - Gymnázium Vlašim

U této otázky ještě zmiňuji, jakou zkušenost s bezdomovci mají chlapci a dívky.

Tabulka 6: Zkušenost žáků s bezdomovci dle pohlaví a třídy

	Dívky	Chlapci	Celkem
6. třída	12	26	38
9. třída	28	28	56
Celkem	40	54	94

11.3 Vzhled bezdomovce

Tato otázka byla otevřená, tudíž žáci nevybírali z možností odpovědí, ale psali své vlastní odpovědi. Všichni žáci odpověděli, že bezdomovci jsou špinaví, zarostlí a smrdí. Většina z nich nosí špinavé a roztrhané oblečení. Mnoho žáků uvedlo, že bezdomovci leží na ulici na lavičce, jsou přikrytí novinami nebo dekou a žebrají o peníze. Většina z nich kouří, pije alkohol nebo užívá drogy. Několik žáků také uvedlo, že bezdomovci mají u sebe igelitovou tašku, ve které shromažďují různé věci, které našli v popelnici anebo někde ukradli. Několik

žáků dále uvedlo, že bezdomovce vídají u popelnic, kde přebírají odpadky a poté odchází pod most, kde často nocují.

Z předchozího odstavce jasně vyplývá, že všichni žáci popisovali bezdomovce negativně. 15 žáků ovšem také uvedlo k negativnímu popisu něco pozitivního, což bych shrnula následovně. Každý bezdomovec není alkoholik a feťák, jak si téměř všichni myslí. Může to být někdy hodný člověk, který měl v životě smůlu. Ne každý bezdomovec může za to, jak dopadl. Někdy mu do jeho situace mohli dopomoci další lidé a v nejhorším případě jeho rodina.

Na ukázkou uvádím několik popisů, které žáci napsali:

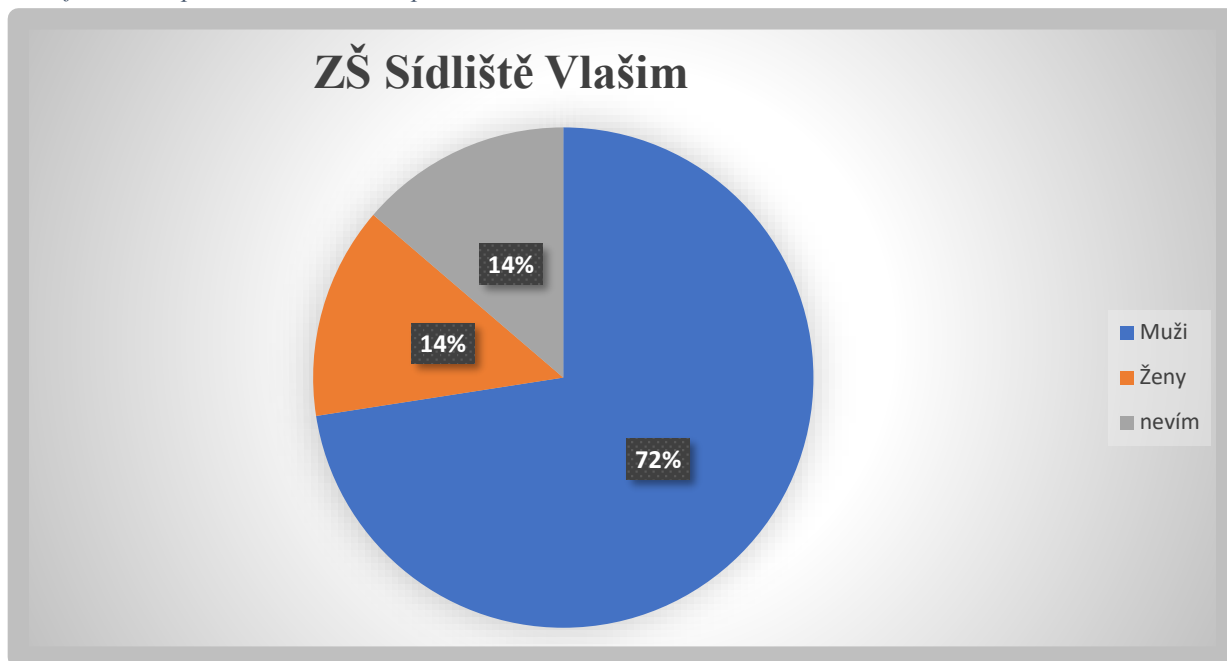
- *Smrdí, je špinavý, má roztrhané oblečení, nosí s sebou pořád nějaké tašky.*
- *Myslím si, že ne každý bezdomovec je alkoholik a feťák. Někdy to může být hodný člověk, který měl v životě smůlu. Je vidět, že bezdomovec je buď: zlý, opilý, zfetovaný nebo hodný a milý. Ne každý bezdomovec může za to, jak dopadl.*
- *Bezdomovec je bez domova, sedí nebo leží na ulici přikrytý novinami nebo dekou a žebra o peníze. Je oblečený ve věcech, které najde.*
- *Bezdomovec je smrad'och, který smrdí až za roh.*
- *Bezdomovec má dlouhé vlasy a fousy, roztrhané oblečení, smrdí, je špinavý a hrabe se v popelnici.*
- *Bezdomovec žije pod mostem, nemá na sobě moc hezké oblečení, a také je docela neumytý.*
- *Bezdomovec nemá domov, takže žije a spí pod mostem. Nemá moc peněz. Většinou kouří a pije alkohol.*
- *Bezdomovec smrdí, má špinavé oblečení a většinou sedí pochcaný někde na lavičce.*

11.4 Bezdomovci – muži nebo ženy

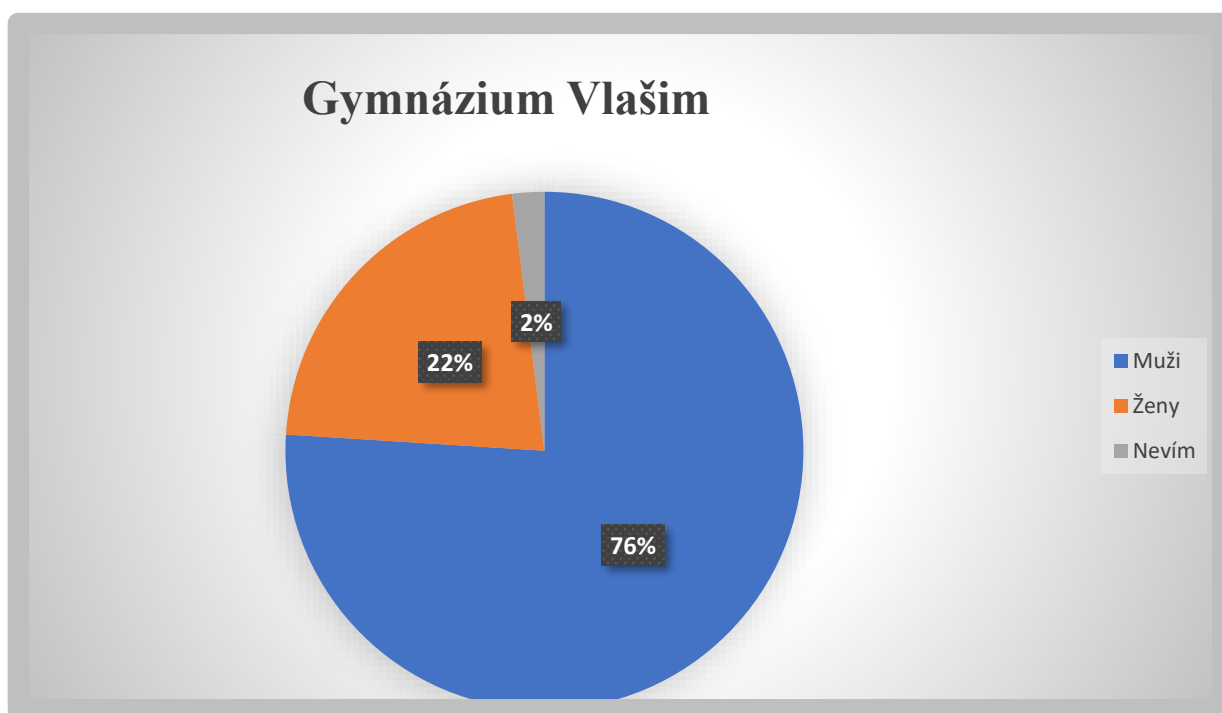
Z tabulky a grafů je vidět, že 73 % žáků (109) ze ZŠ Sídliště si myslí, že bezdomovci jsou spíše muži, 13 % žáků (20) vidí bezdomovce spíše jako ženy a 14 % žáků (20) zvolilo možnost nevím. Na Gymnáziu ve Vlašimi zvítězila také varianta, že bezdomovci jsou spíše muži, neboť ji zvolilo 76 % žáků (39), 22 % žáků (11) vybralo možnost, že bezdomovci jsou spíše ženy a pouhá 2 % žáků (1) označila variantu nevím. Z mého pohledu vybírali žáci možnost, že bezdomovci jsou spíše muži, z jednoho prostého důvodu – a to, že ženy je těžké

rozpoznat, zda jsou nebo nejsou bezdomovkyně, protože o sebe více dbají, a proto si všimneme na ulici spíše zarostlého muže, neboť muži spadají spíše do kategorie zjevných bezdomovců, zatímco ženy do kategorie skrytých bezdomovců.

Graf 3: Zastoupení bezdomovců dle pohlaví - ZŠ Sídliště Vlašim

Graf 4: Zastoupení bezdomovců dle pohlaví - Gymnázium Vlašim

Tabulka 7: Zastoupení bezdomovců dle pohlaví - odpovědi 6. a 9. třída

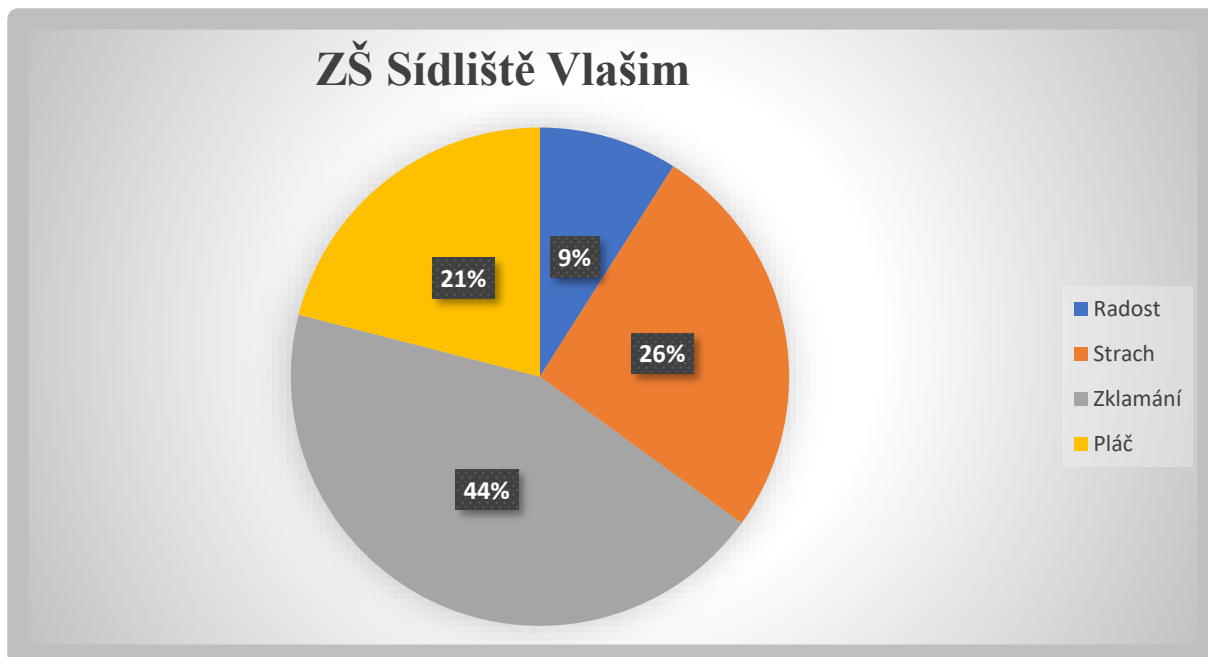
	6. třída	9. třída	Celkem
Muži	58	90	148
Ženy	21	10	31
Nevím	20	1	21
Celkem	99	101	200

Z tabulky můžeme vidět, že se odpovědi žáků z 6. a 9. tříd nějak nelišily, neboť jak žáci z 6. tříd, tak žáci z 9. tříd volili variantu, že bezdomovci jsou více muži než ženy. Několik žáků vybralo variantu nevím.

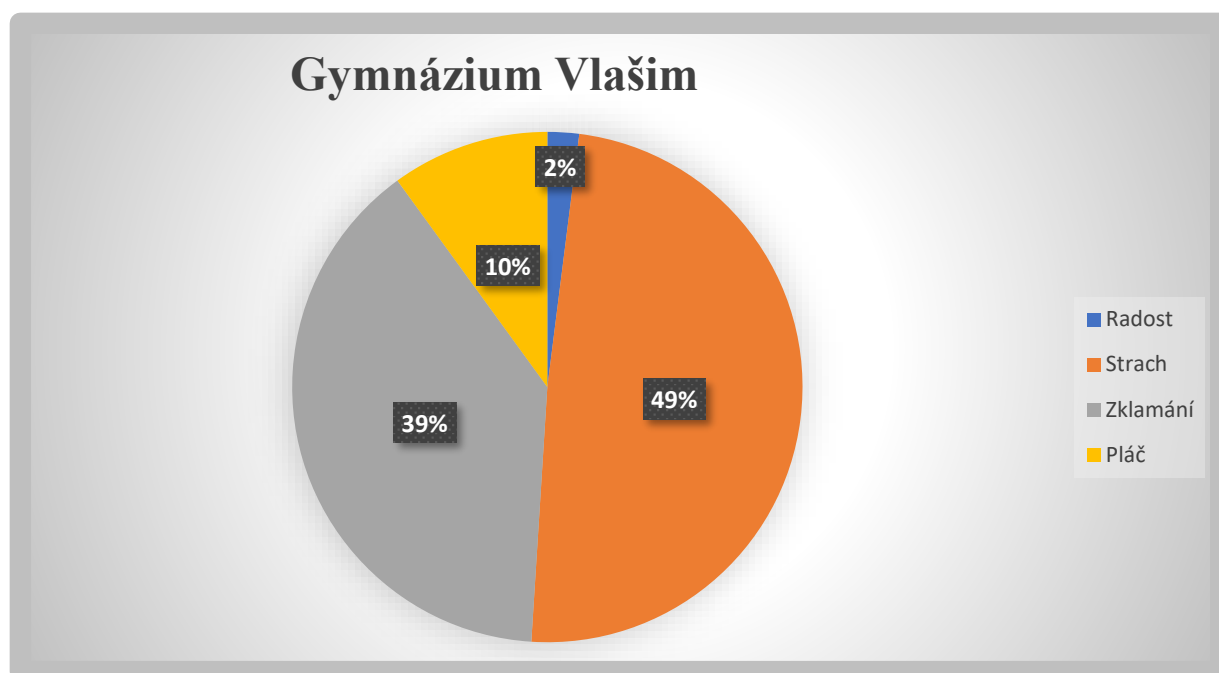
11.5 Pocity z bezdomovců

U této otázky žáci vybíraly ze 4 možností v podobě smajlíků, které vyjadřovaly následující pocity – radost, strach, zklamání a pláč. Z grafů jasně vyplývá, že při setkání s bezdomovci žáci volili nejčastěji pocit zklamání, který zvolilo 44 % žáků (66) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 39 % žáků (20) z Gymnázia ve Vlašimi. Jako další nejčastější odpověď poté žáci vybrali pocit strachu, a to 26 % žáků (39) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 49 % žáků (25) z Gymnázia ve Vlašimi. Poté následoval pocit pláče, který vybralo 21 % žáků (31) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 10 % žáků (5) z Gymnázia ve Vlašimi. Variantu, týkající se pocitu radosti, zvolilo nejméně žáků. Byla jsem poměrně překvapena, že někteří žáci zvolili pocit radosti při setkání s bezdomovci. Nejsem si úplně jista, zda to bylo bráno pouze v rámci legraci anebo skutečně vážně.

Graf 5: Pocity žáků ze setkání s bezdomovci - ZŠ Sídliště Vlašim

Graf 6: Pocity žáků ze setkání s bezdomovci

Tabulka 8: Pocity žáků ze setkání s bezdomovci - odpovědi 6. a 9. třída

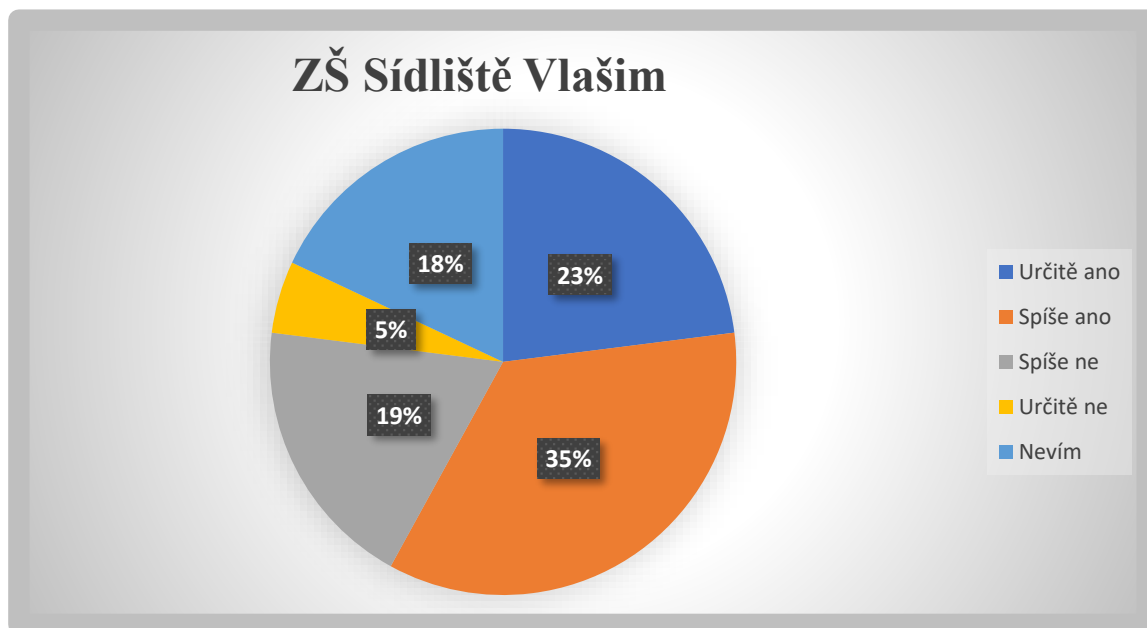
	6. třída	9. třída	Celkem
Radost	0	14	14
Strach	41	23	64
Zklamání	43	43	86
Pláč	15	21	36
Celkem	99	101	200

Z tabulky je vidět, že pocit zklamání zažívali žáci 6. i 9. tříd naprosto vyrovnaně. Strach poté měli více žáci 6. tříd, což je asi tím, že jsou asi o tři roky mladší než žáci 9. tříd. Do pláče bylo více žákům 9. tříd než žákům 6. tříd, což mě poměrně překvapilo, neboť jsem nečekala, že žáci 9. tříd budou více lítostiví než žáci 6. tříd. Radost poté měli pouze žáci 9. tříd, což mi více potvrdilo mou domněnku, že tuto odpověď označili pouze z legrace vzhledem k jejich pubertálnímu období.

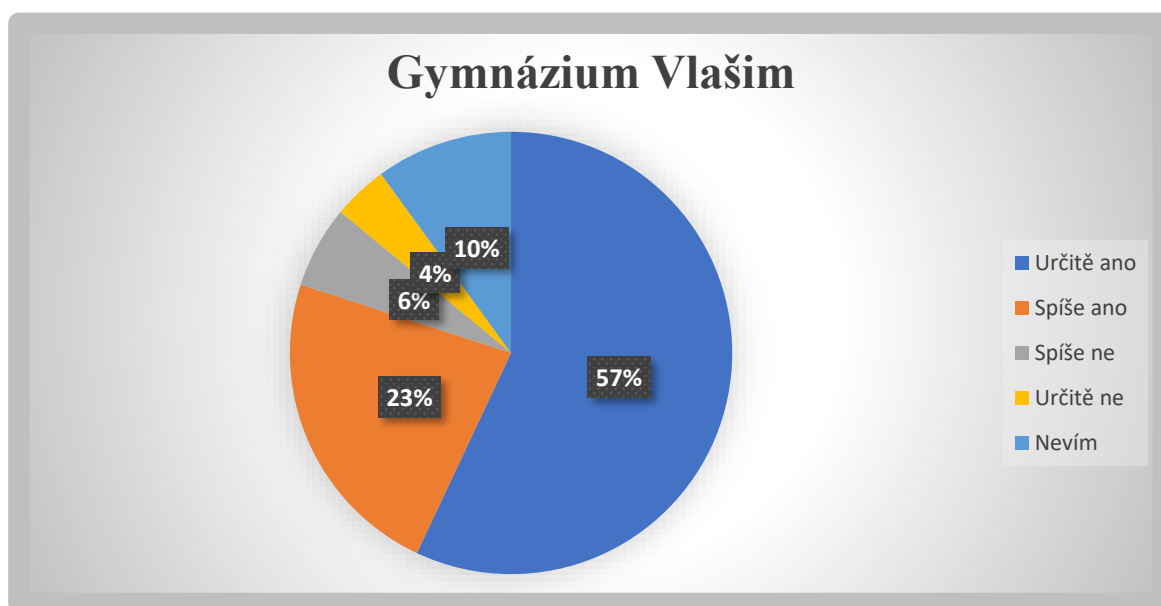
11.6 Pomoc bezdomovcům

Na otázku, zda by žáci pomohli bezdomovci zvolilo 23 % žáků (34) ze ZŠ Sídliště Vlašim odpověď určitě ano, z Gymnázia ve Vlašimi to bylo 57 % žáků (29). Mezi těmito žáky se našla jedna dívenka, která mi k odpovědi připsala následující větu: „*Jsem šťastná, když vidím, že má bezdomovec radost a usmívá, když mu pomohu. Už tři roky spolupracuji s organizací, která se snaží těmto lidem pomáhat.*“ Odpověď spíše ano vybralo 35 % žáků (52) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 23 % žáků (12) z Gymnázia ve Vlašimi. Odpověď spíše ne potom označilo 19 % (28) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 6 % (3) z Gymnázia ve Vlašimi. Nerozhodných bylo 18 % žáků (27) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 10 % žáků (5) z Gymnázia ve Vlašimi, neboť zvolili variantu nevím. Variantu určitě ne poté vybralo minimum žáků. V krátkém shrnutí mohu tedy říci, že pomoci bezdomovcům by byla ochotna více jak polovina žáků, tj. 127, negativně by k bezdomovcům přistupovalo 41 žáků a nerozhodných by bylo 32 žáků. Ve srovnání s výzkumem z roku 2001, který provedl Institut pro výzkum veřejného mínění, je vidět, že žáci jsou ochotni pomáhat, neboť v tomto roce označovala veřejnost nejčastěji variantu nepomáhám, kde byla i Česká republika na prvním místě.

Graf 7: Pomoc bezdomovcům - ZŠ Sídliště Vlašim

Graf 8 Pomoc bezdomovcům - Gymnázium Vlašim

Tabulka 9: Pomoc bezdomovcům dle tříd

	6. třída	9. třída	Celkem
Určitě ano	43	20	63
Spíše ano	39	25	64
Spíše ne	7	24	31
Určitě ne	2	8	10
Nevím	8	24	32
Celkem	99	101	200

Z tabulky jasně vidíme, že pomoci bezdomovcům by byli ochotni více žáci 6. tříd, zatímco žáci 9. tříd by přistupovali k pomoci bezdomovcům negativně. Překvapující pro mě také bylo, že variantu nevím, vybírali častěji žáci 9. tříd. Spíše jsem ji očekávala od žáků 6. tříd.

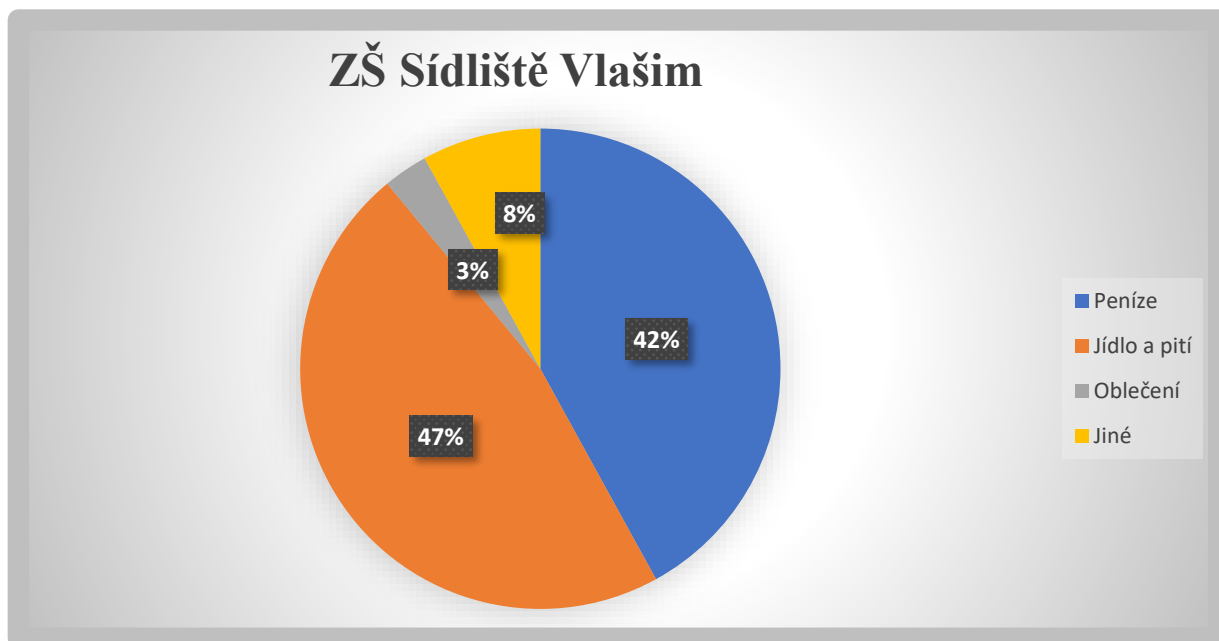
11.7 Způsob pomoci bezdomovcům

Z výzkumu jsem zjistila, že bezdomovcům by pomohlo 64 % žáků (127). Ti, kteří by pomohli poté u této otázky vybírali formu pomoci, kde volili ze 4 možností – peníze, jídlo a pití, oblečení a varianta jiné. Z tabulky a grafů vidíme, že nejvíce žáků by bezdomovcům darovalo jídlo a pití, tj. 47 % žáků (40) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 56 % žáků (23) z Gymnázia ve Vlašimi. Darování peněz má také poměrně vysoké hodnoty, tj. tuto možnost zvolilo 42 % žáků (36) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 37 % (16) z Gymnázia ve Vlašimi. Nejméně by děti žáci darovali oblečení. Vyskytlo se i pár žáků, kteří vybrali variantu jiné, tj. celkem 7 ze ZŠ Sídliště Vlašim a 1 žák z Gymnázia ve Vlašimi, kde nejčastěji vypisovali, že by bezdomovcům poskytli ubytování, pomohli sehnat práci a zajistili lepší způsob života.

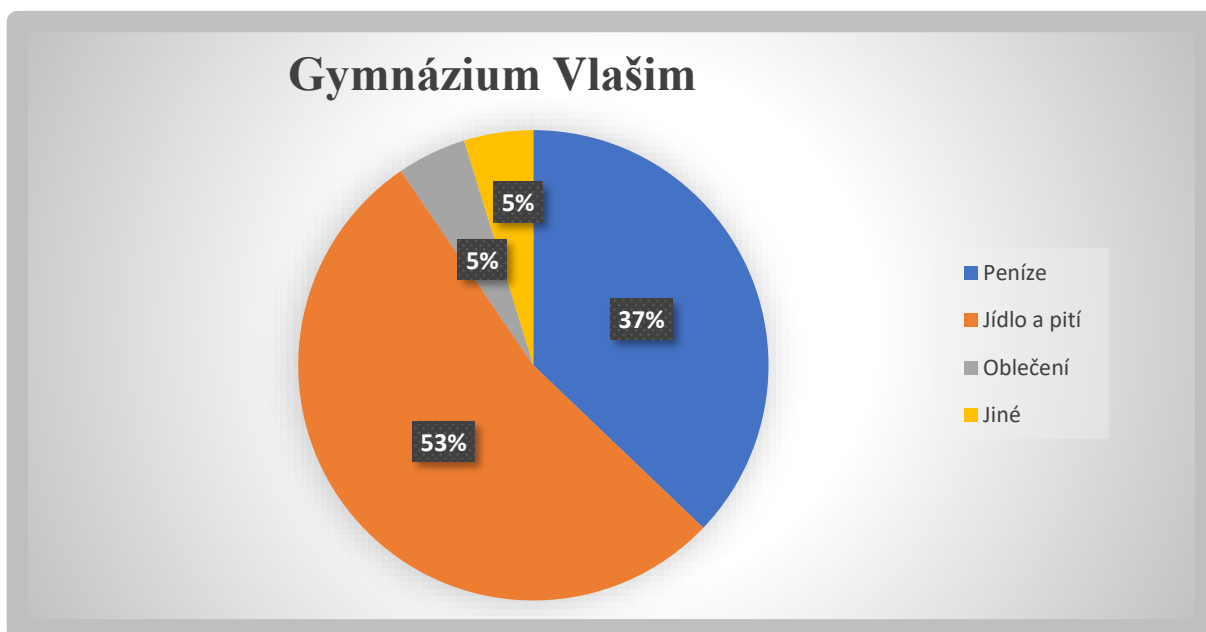
Tabulka 10: Způsob pomoci bezdomovcům

	ZŠ Sídliště Vlašim	Gymnázium Vlašim	Celkem
Peníze	36	16	52
Jídlo a pití	40	23	63
Oblečení	3	1	5
Jiné	7	1	5

Graf: 9 Způsob pomoci bezdomovcům - ZŠ Sídlíště Vlašim

Graf: 10 Způsob pomoci bezdomovcům – Gymnázium Vlašim

Tabulka 11: Způsob pomoci bezdomovcům dle třídy

	6. třída	9. třída	Celkem
Peníze	17	35	52
Jídlo a pití	58	5	63
Oblečení	3	2	5
Jiné	4	3	7
Celkem	82	45	127

Z tabulky a grafu plyne, že žáci 6. tříd by spíše poskytli bezdomovcům jídlo a pití a naopak žáci 9. tříd by jim dali peníze. Ostatní odpovědi se liší nepatrně.

11.8 Odmítnutí pomoci bezdomovcům

Z výzkumu jsem zjistila, že 41 žáků by bezdomovcům nepomohlo. Neochotni pomoci byli spíše žáci 9. tříd. Jako nejčastější důvod uváděli, že by se bezdomovců báli a odpuzoval by je smrad, jiní uváděli, že bezdomovci jsou banda povalečů, kteří by měli jít pracovat a nebudou tedy pomáhat někomu, kdo by peníze utratil stejně za alkohol.

Zde uvádím některé výpovědi žáků:

- *Smrdí. Nebudu nikomu dávat moje peníze, protože by si koupil nějaký alkohol nebo cigarety! Ať si je vydělá sám!! Je to jeho problém, že je na ulici a ne můj.*
- *Nebudu jim pomáhat, jelikož jsou to trosky, banda líných ožralých povalečů. Ať jdou raději makat!*
- *Jsou pro mě nepříjemní, mám z nich docela strach.*
- *Smrdím, bál bych se, že od něj chytanu nějakou nemoc.*

11.9 Příčiny bezdomovectví

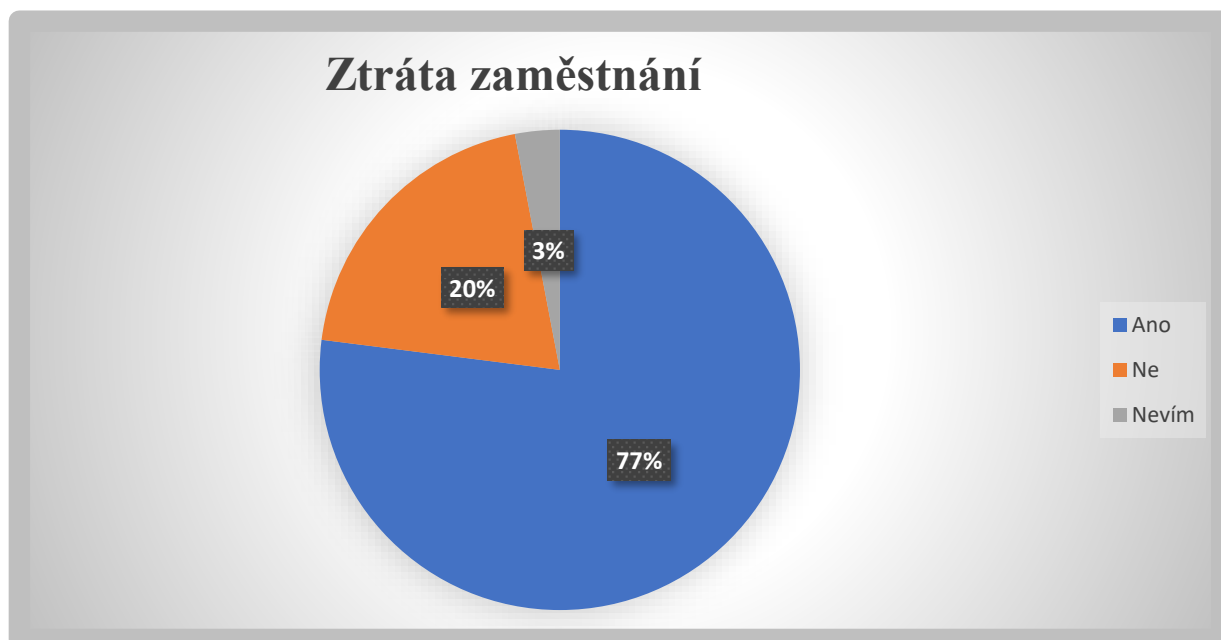
Pro stanovení příčin bezdomovectví měli žáci sestavenou tabulku, ve které byly v levém sloupci tyto položky – ztráta zaměstnání, špatná rodinná situace (rozvod), špatná politika státu (snížení sociálních dávek) a vlastní vina. V horním řádku pak byly škály – určitě ano, spíše ano, spíše ne, určitě ne a nevím. Žáci pak tedy v tabulce označovali škálu u jednotlivých položek. Výsledky jsou velmi zestručněny a uvedeny v následující tabulce a grafu. Pro lepší přehlednost

nebudu rozlišovat u této otázky školy a třídy žáků. Škály určitě ano a spíše ano a škály spíše ne a určitě ne jsem sečetla dohromady.

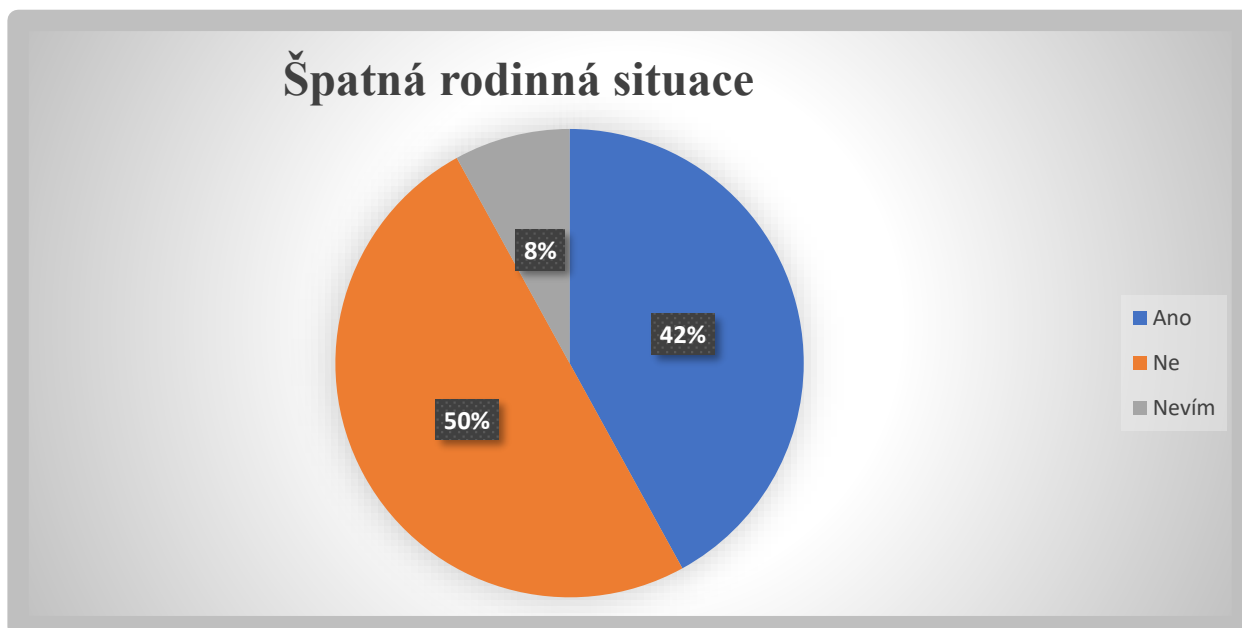
Tabulka 12: Příčiny bezdomovectví

	Ztráta zaměstnání	špatná rodinná situace	špatná politika státu	Vlastní vina
Ano	154	84	60	144
Ne	40	101	122	54
Nevím	6	15	18	2

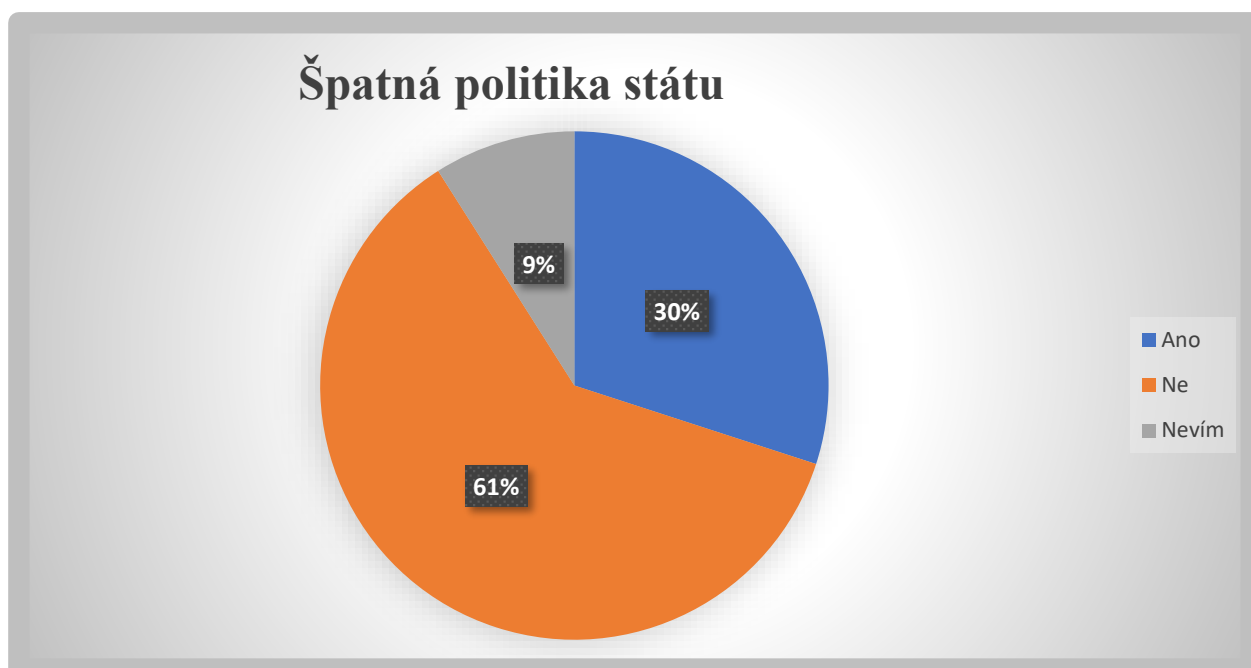
Graf 11: Příčiny bezdomovectví – ztráta zaměstnání

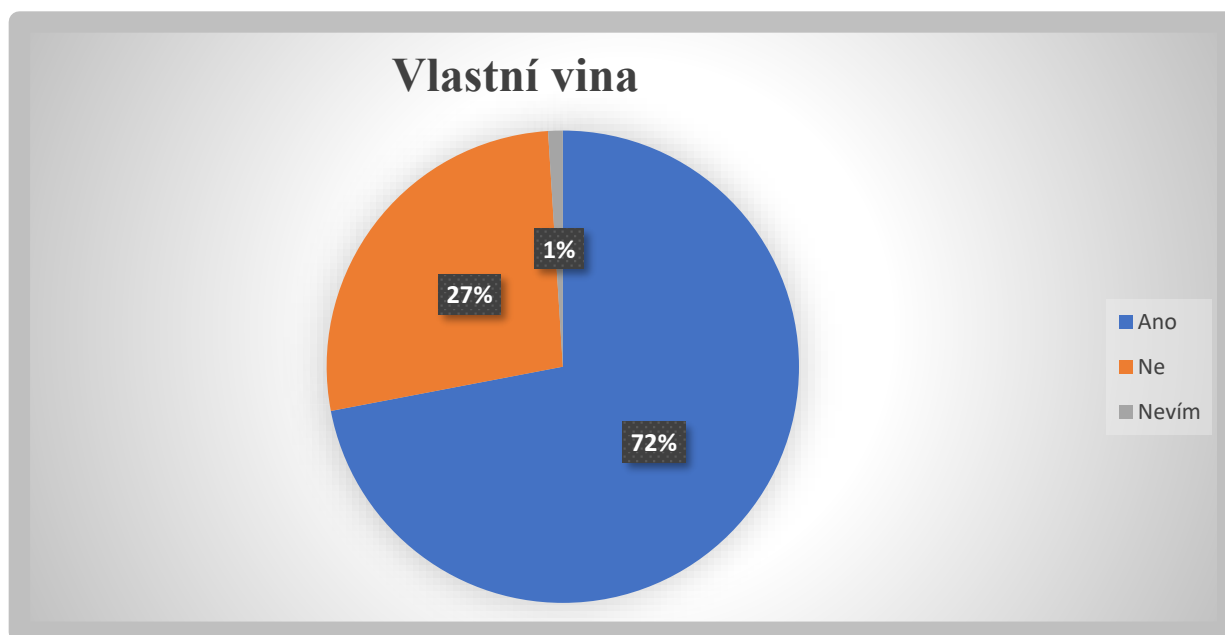
Graf 12: Příčiny bezdomovectví - špatná rodinná situace

Graf 13: Příčiny bezdomovectví - špatná politika státu

Graf 14: Příčiny bezdomovectví - vlastní vina

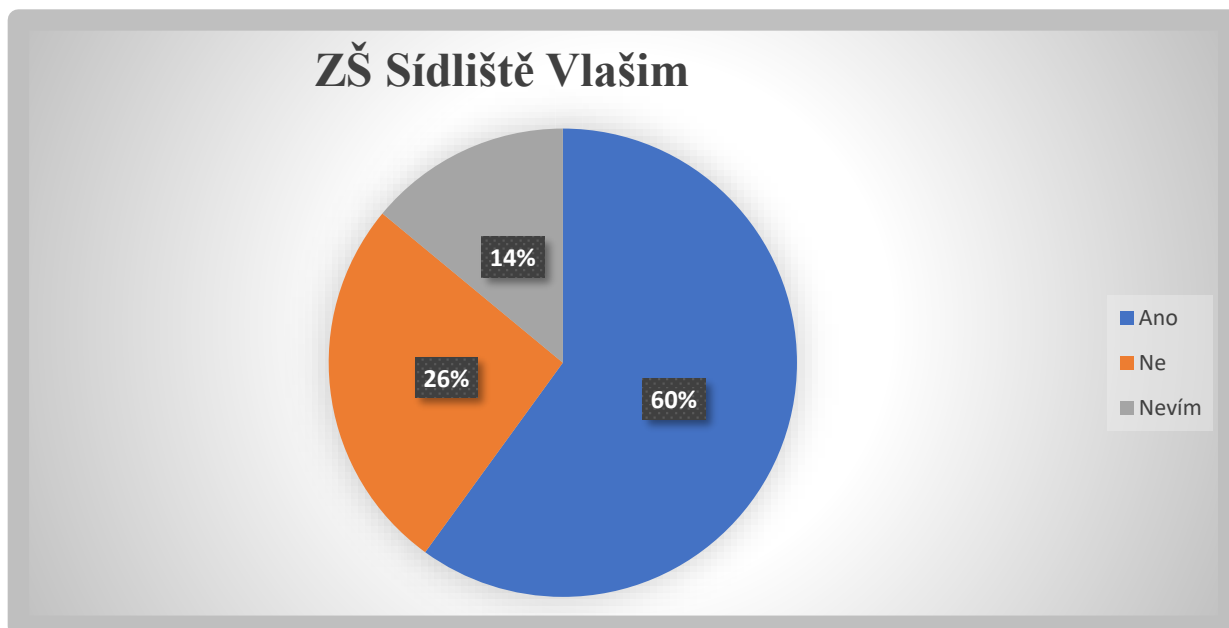

Za nejčastější příčinu považovali žáci ztrátu zaměstnání – 77 % žáků (154). Naopak nejmenší vliv má podle žáků na bezdomovectví špatná politika státu. Tuto možnost označilo 61 % žáků (122).

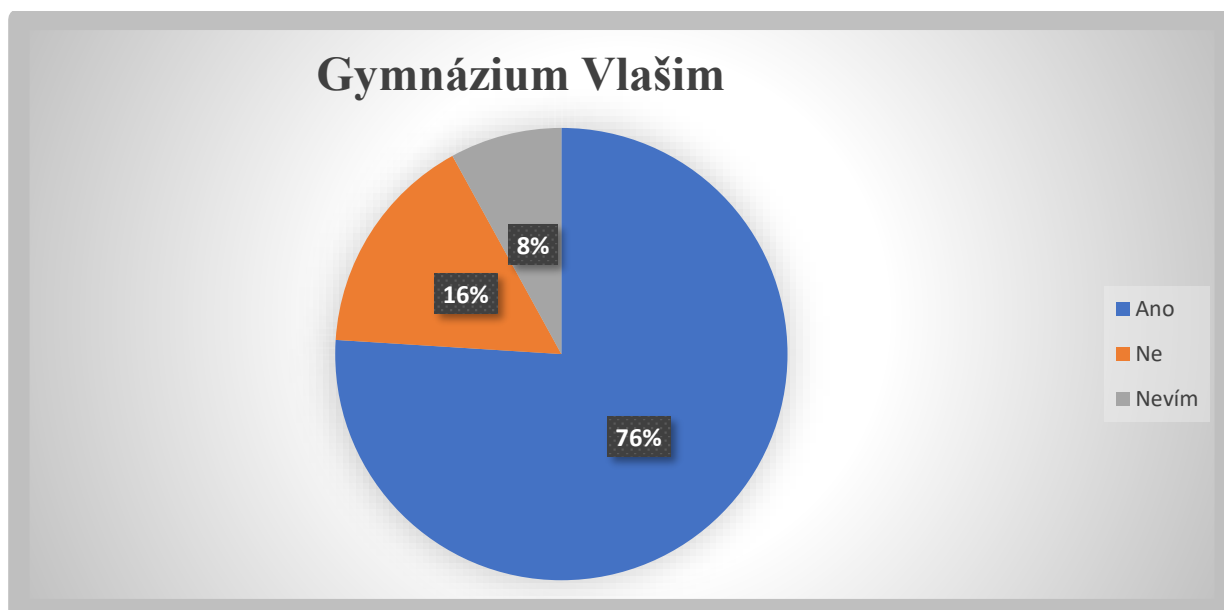
11.10 Může se stát každý bezdomovcem?

Na otázku, zda se každý člověk může stát bezdomovcem mi odpovědělo ano 60 % žáků (89) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 76 % žáků (39) z Gymnázia ve Vlašimi. Jsem poměrně překvapena, že poměrně velké množství žáků zvolilo odpověď ano. Myslím si, že tito žáci si dobře uvědomují, že ne vše je v životě snadné a že život přináší spoustu strastí, starostí a problémů, které není mnohdy snadné řešit a člověk tak skončí na ulici. Ne zvolilo 26 % žáků (38) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 16 % žáků (8) z Gymnázia ve Vlašimi. Variantu nevím poté označilo nejméně žáků, tj. 14 % žáků (22) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 8 % žáků (4) z Gymnázia ve Vlašimi.

Graf 15: Může se každý stát bezdomovcem - ZŠ Sídliště Vlašim

Graf 16: Může se každý stát bezdomovcem - Gymnázium Vlašim

Tabulka 13: Může se každý stát bezdomovcem? - odpovědi 6. a 9. třída

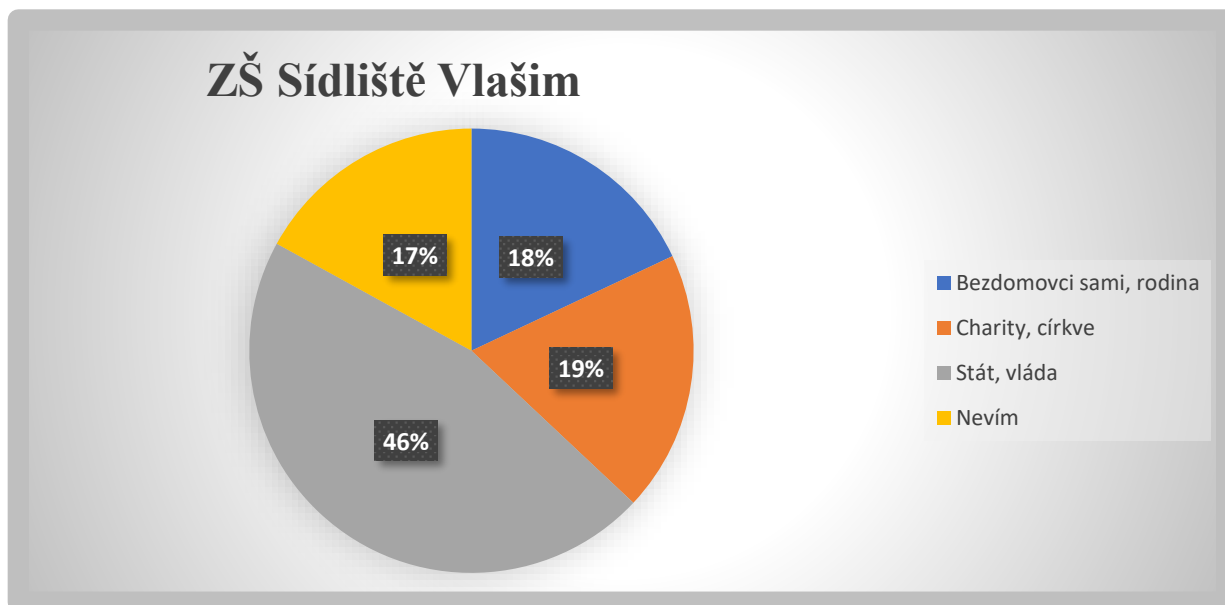
	6. třída	9. třída	Celkem
Ano	58	70	128
Ne	25	21	46
Nevím	16	10	26
Celkem	99	101	200

Z tabulky vidíme, že odpovědi žáků 6. a 9. tříd jsou poměrně vyrovnané.

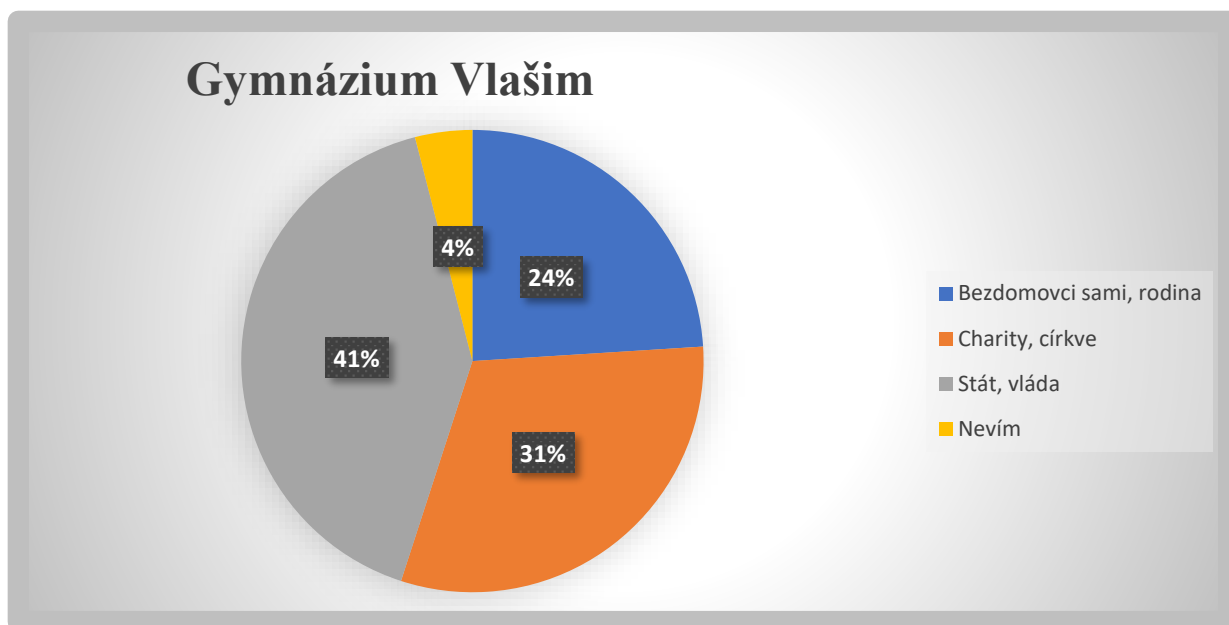
11.11 Zodpovědnost za pomoc bezdomovcům

U této otázky, jak vidíme z grafů, žáci volili nejvíce variantu, že bezdomovcům by měl pomáhat stát a vláda. Tuto možnost vybralo 46 % žáků (69) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 41 % žáků (21) z Gymnázia ve Vlašimi. Jako druhou nejčastější možnost žáci označili, že by měly pomáhat charity a církve, tj. 19 % žáků (29) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 31 % žáků (16) z Gymnázia ve Vlašimi. Rodinu a bezdomovce samotné postavili žáci až na třetí místo. Tuto možnost celkem vybralo 37 žáků (z toho ZŠ Sídliště Vlašim 25 a Gymnázium Vlašim 12). Nejméně žáků zvolilo odpověď nevím, tj. 28 žáků. Porovnáme-li odpovědi žáků s výzkumem z roku 2001, který provedl Institut pro výzkum veřejného mínění, tak dojdeme k závěru, že veřejnost volila nejčastěji variantu, že bezdomovcům by měli pomáhat charity a jiné organizace, zatímco žáci si myslí, že bezdomovcům by měl pomáhat stát a vláda.

Graf 17: Zodpovědnost za pomoc bezdomovcům – ZŠ Sídliště Vlašim

Graf 18: Zodpovědnost za pomoc bezdomovcům – Gymnázium Vlašim

Tabulka 14: Zodpovědnost za pomoc bezdomovcům dle třídy

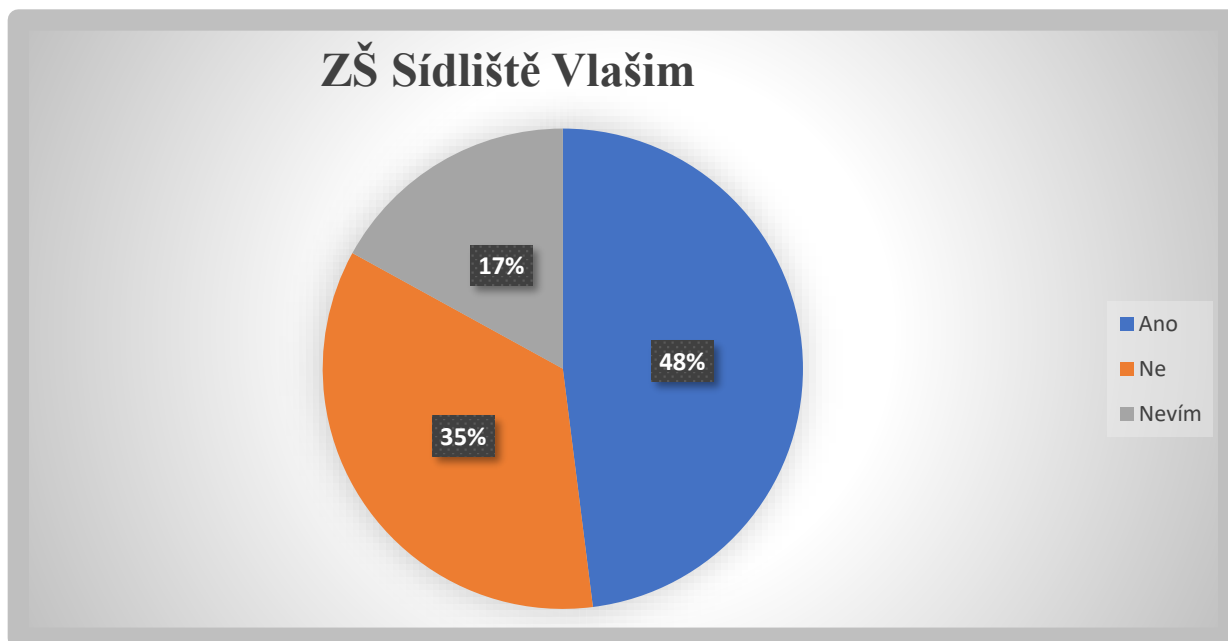
	6. třída	9. třída	Celkem
Bezdomovci sami nebo rodina	23	14	37
Charity, církve	21	24	45
Stát, vláda	32	58	90
Nevím	23	5	28
Celkem	99	101	200

Z tabulky a grafu je vidět, že žáci 6. tříd volili častěji variantu, kde by si bezdomovci měli pomáhat sami anebo by jim měla pomáhat jejich rodina. Jako další nejčastější možnost označili variantu nevím. Naopak žáci 9. tříd volili nejvíce možnost, že by bezdomovcům měl pomáhat stát a vláda. Varianta, že by měly pomáhat charity a církve, je potom mezi oběma skupinami poměrně vyrovnaná.

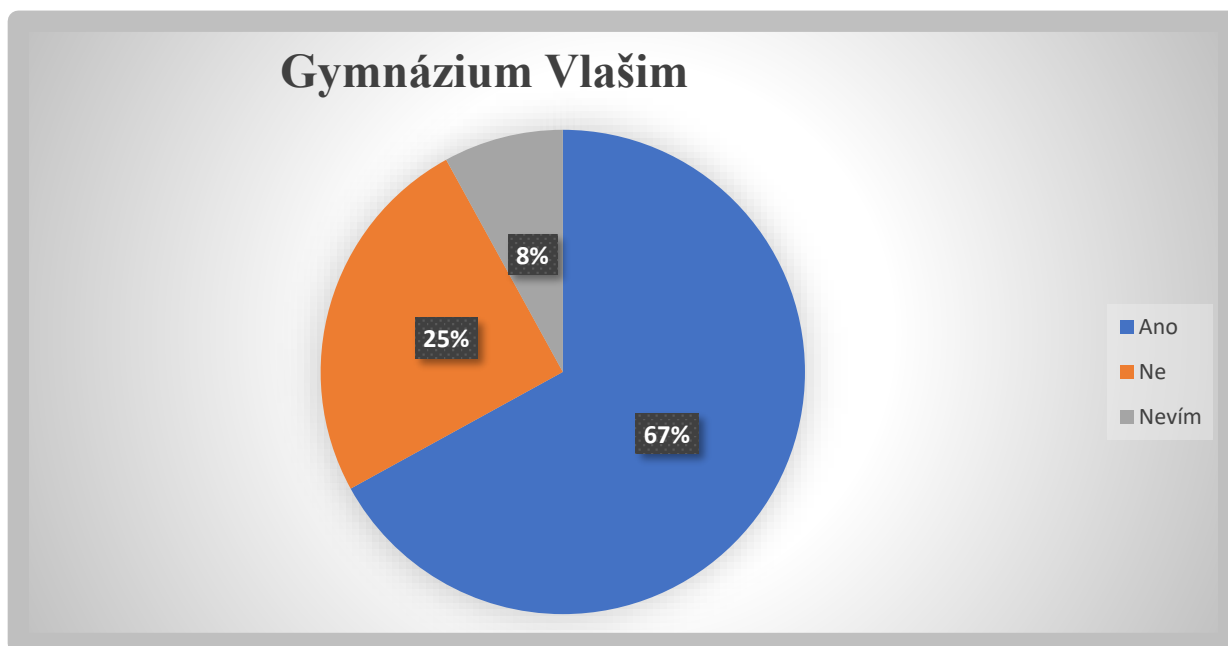
11.12 Dostání se ze své situace bez pomoci

Na otázku, zda se bezdomovec může ze své situace dostat sám odpovědělo ano 48 % žáků (71) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 67 % žáků (34) z Gymnázia ve Vlašimi. Variantu ne zvolilo 35 % žáků (52) ze ZŠ Sídliště Vlašim a 25 % žáků (13) z Gymnázia Vlašim. Možnost nevím vybralo nejméně žáků – 26 ze ZŠ Sídliště Vlašim a 4 z Gymnázia ve Vlašimi.

Graf 19: Dostání se ze své situace bez pomoci – ZŠ Sídliště Vlašim

Graf 20: Dostání se ze své situace bez pomoci – Gymnázium Vlašim

Tabulka 15: Dostání se ze své situace bez pomoci dle třídy

	6. třída	9. třída	Celkem
Ano	35	70	105
Ne	41	24	65
Nevím	23	7	30
Celkem	99	101	200

Z tabulky je vidět, že se odpovědi mezi žáky 6. a 9. tříd lišily. Většina žáků 9. tříd uvedla, že se bezdomovci ze své situace mohou dostat sami bez pomoci. Naopak žáci 6. tříd spíše tvrdili, že bezdomovci potřebují nějakou pomoc anebo uváděli variantu nevím.

11.13 Rady bezdomovcům

Na tuto otázku odpovídali žáci podobně. V každé odpovědi žáci uvedli, že by si bezdomovci měli najít nějakou práci, kdy nejčastěji uváděli obecně prospěšné práce, neměli by utrácet peníze za alkohol a cigarety, měli by vytvářet nové kontakty a udobřit se s lidmi, se kterými v minulosti vztahy byly narušeny.

Zde uvádím pro příklad některé výpovědi žáků:

- *Měli by si zařídit práci nebo brigádu a stát by mu mohl pak pomoci.*
- *Neměl by utrácet peníze za alkohol a cigarety.*
- *Měl by si najít práci, a když by se mu to nedařilo, měl by požádat o pomoc druhé.*
- *Měl by se umýt a najít si nějakou práci.*
- *Měl by se snažit komunikovat více s lidmi, být přátelský a vážit si jich.*
- *Měl by přestat chlastat pivo a vodku a kouřit cigarety*

12 SHRNU TÍ VÝZKUMU

Cílem mého výzkumu, který jsem provedla prostřednictvím dotazníkového šetření, bylo zjistit, jaké postoje zaujímají žáci základních škol k fenoménu bezdomovectví. Zajímalo mě, zda mají nějaké zkušenosti s bezdomovci, jak podle nich bezdomovec vypadá, jaké mají pocity, když vidí bezdomovce, zda by byli ochotni pomoci bezdomovcům, a dále v čem vidí příčinu, že se člověk stane bezdomovcem.

Jako cílovou skupinu jsem zvolila žáky 6. a 9. tříd ze ZŠ Sídliště Vlašim a z Gymnázia Vlašim. Vybrala jsem záměrně pouze žáky ze 6. a 9. tříd, neboť mě zajímalo, zda se budou názory od sebe asi 3 roky starých dětí nějak výrazně lišit. Po zpracování dat mohu říci, že se výrazně odlišovaly u otázky týkající se příčin bezdomovectví, a způsobu pomoci bezdomovcům. U ostatních otázek se lišily pouze nepatrně. Stejně tak po vyhodnocení odpovědí žáků ze ZŠ Sídliště Vlašim a z Gymnázia Vlašim jsem zjistila, že se jejich odpovědi příliš nelišily, což mě poměrně překvapilo.

Ve výzkumu se neobjevovaly žádné vtipné odpovědi, z čehož jsem tedy usoudila, že žáci vzali tento výzkum vážně, a ne jako výplň času v hodině, a odpovídali podle svého svědomí a životních zkušeností. Někteří žáci mi dokonce u některých otázek připisovali jejich postřehy a připomínky, což na mě působilo, že problému bezdomovectví skutečně rozumí a chápou, proč tito lidé v naší společnosti jsou.

Z vyhodnocení všech otázek vyplynulo, že žáci ze zmiňovaných škol zaujímají k fenoménu bezdomovectví kladné postoje. Většina z nich s bezdomovci soucítí a je ochotna jim pomoci jakýmkoliv způsobem. Mezi nimi je pouze malé procento žáků, kteří zaujímají k bezdomovectví negativní postoje.

Výsledky výzkumu mě pozitivně překvapily a jsem ráda, že jsem mohla přispět k novému pohledu žáků na tento společenský problém, který je třeba řešit.

ZÁVĚR

Z výše uvedeného mohu konstatovat, že bezdomovectví je složitý sociální problém, který výrazně zasahuje všechny dimenze života člověka, a je potřeba pro něj hledat vhodná řešení a opatření, abychom zdolali jeho nástrahy, a směřovali tak k úrovni lidské únosnosti tohoto problému.

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit postoje k bezdomovectví u dětí školního věku. V teoretické části jsem se zabývala historií bezdomovectví, pokusila jsem se o co možná nejpřesnější definici pojmu bezdomovectví a rozdělila typy bezdomovectví. Dále jsem přiblížila faktory bezdomovectví a jeho příčiny. V dalších kapitolách jsem se zabývala specifiky subkultury bezdomovců, výskytem bezdomovců v České republice a v neposlední řadě sociálními službami určenými pro osoby bez domova. V poslední kapitole jsem se zabývala postojem české populace k problematice bezdomovectví.

V praktické části jsem se snažila získat pohled na tento fenomén od těch, jejichž názor v této problematice příliš nezaznívá, a to žáků základních škol. K získání dat jsem použila formu dotazníkového šetření, kterou jsem provedla prostřednictvím kvantitativního výzkumu na třech školách. K vyhodnocení dat, jsem použila tabulkový procesor Microsoft Excel, ve kterém jsem zpracovala získaná data do podoby grafů a tabulek.

Z vyhodnocení všech otázek vyplynulo, že žáci ze základních škol zauímají k fenoménu bezdomovectví kladné postoje. Většina z nich s bezdomovci soucítí a je ochotna jim pomoci jakýmkoliv způsobem. Mezi nimi je pouze malé procento žáků, kteří zauímají k bezdomovectví negativní postoje. Výsledky výzkumu mě pozitivně překvapily a jsem ráda, že jsem mohla přispět k novému pohledu žáků na tento společenský problém, který je třeba řešit.

Díky této bakalářské práci a projektu Pragulic, jež byl silným impulsem pro napsání této bakalářské práce, jsem si uvědomila, jak je lehké někoho odsoudit, a jak je tenká hranice mezi fenoménem bezdomovectví a extrémním sociálním vyloučením, které z tohoto jevu plyne. Tomu napomáhá majoritní společnost, protože vnímá bezdomovce negativně a přisuzuje jim určité stigma. Toto stigma si člověk pak nese jako břímě, které mu stěžuje a zároveň ho demotivuje k reintegraci do společnosti.

Projekt Pragulic mi také řekl, že bezdomovectví není pouze obrazem odsuzovaných lidí na okraj společnosti, ale znamená ztrátu toho nejcennějšího, co v životě máme – čímž je především domov, zdraví a láska. Při účasti na projektu Pragulic jsem se také položila jednomu z pracovníků následující otázku – Kdo je podle Vás bezdomovec? Jeho odpověď byla následující: „*Jste to Vy slečno nebo já. Bezdomovcem může být kdokoliv z nás*“. Jeho odpověď se mi velmi líbila a domnívám se, že je skutečně pravdivá, neboť nikdo z nás neví, co se stane, jaké strasti a trápení život přinese – co je dnes, nemusí už být zítra.

Myslím si, že jsem cíle své bakalářské práce naplnila a že jsem si splnila i svůj osobní úkol, který jsem si dala – dokázala jsem nastínit tuto problematiku objektivně a ne černobíle, tak, aby bylo zřejmé, že s sebou přináší otázky a situace, kterými se nikdo nechlubí, ale je dobré je přibližovat a otvírat jako celospolečenské téma.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

1. BALÁŠ, Ondřej. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010. ISBN 978-80-254-9015-0.
2. BARTÁK, Miroslav. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. Zdravotní politika a ekonomika. ISBN 80-866-2535-4. ISSN 1213-8096.
3. BRUNTÁLOVÁ, Miriam. *Bezdomovectví v Praze se zaměřením na sociální svět lidí bez domova*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2001.
4. FITZPATRICK, Suzanne. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. ISBN 80-86625-15-x.
5. FLEISCHMANN, Otakar. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-769-9.
6. HAASOVÁ, Jana. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1238-1.
7. HÁLA, Jaroslav. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. ISBN 80-7040-815-4.
8. HRADECKÁ, Vlastimila a HRADECKÝ Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
9. HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
10. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
11. JANEBOVÁ, Radka. *Sociální problémy z aspektu gender*. Gaudeamus, 2006.
12. KELLER, Jan. *Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-155-8.

13. KOTLER, Philip, WONG, Veronica, SAUNDERS, John, ARMSTRONG, Gary. *Moderní marketing*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1545-2.
14. KOZEL, Roman, MYNÁŘOVÁ, Lenka, SVOBODOVÁ, Hana. *Moderní metody a techniky marketingového výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3527-6.
15. KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005. ISBN 8072546627.
16. MACHKOVÁ, Hana. *Mezinárodní marketing*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2986-2.
17. MAREK, Jakub, STRNAD, Aleš a HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
18. MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. *Základy sociologie*. ISBN 80-85850-61-3.
19. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
20. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
21. MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla a KOLÁČKOVÁ, Jana ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x.
22. NOVÝ, Ivan, SURYNEK, Alois. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-1705-0.
23. OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 1998.
24. PRINZ, Petr, ed. *Bezdomovectví v kontextu kriminality: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc u příležitosti 11. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí činnosti Charity Olomouc: [Olomouc, 14. listopadu 2012]*. Olomouc: Charita Olomouc, 2013. ISBN 978-80-905260-2-0.
25. PRUDKÝ, Libor a ŠMÍDOVÁ, Michaela. *Kudy ke dnu: analýza charakteristik klientů Naděje, o.s., středisko Praha, Bolzanova*. Praha: Socioklub, 2010. Sešity pro sociální politiku. ISBN 978-80-86140-68-1.

26. PRŮDKOVÁ, Táňa a NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
27. SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.
28. SEKOT, Aleš. *Sociologické texty ke studiu sociální pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií, 2003.
29. *Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
30. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
31. VÁGNEROVÁ, Marie, CSÉMY, Ladislav a MAREK, Jakub. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.
32. WALKER, Ivan. *Výzkumné metody a statistika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-3920-5.

Internetové zdroje

1. ANTOŠOVÁ, Svatava. *Kam vede vzpoura konzumentů*. Deník Referendum [online]. Praha, 2014 [cit. 2018-08-04]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/tisk/17534-kam-vede-vzpoura-konzumentu>
2. AMERICAN INSTITUTES FOR RESEARCH. *National Centre on Family Homelessness*. AIR. [online]. AIR, 2019 [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: <https://www.air.org/center/national-center-family-homelessness>
3. BEZDOMOVCI. *Bezdomovectví*. [online]. Praha, 2009 [cit. 2018-07-09]. Dostupné z: <http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/definice-bezdomovectvi.html>
4. BOHNICE BEZ HRANIC. *Lod' bláznů* [online]. 2012, [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.bohnicebezhranic.cz/cs/zajimavosti-z-oboru/Lod-blaznu__s629x7560.html

5. BYZNYS NOVINY. *V USA žije přes 500 tisíc bezdomovců. V Česku je situace ještě horší.* [online]. 2018, [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.byznysnoviny.cz/2018/12/19/usa-zije-pres-500-tisic-bezdomovcu-cesku-situace-jeste-horsi/>
6. CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PRAHA. *Lod' Hermes – noclehárna.* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-09-09]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/24815-lod-hermes-nocleharna>
7. DOBRÁ UBYTOVNA. *Dobrá ubytovna – ceník našich služeb.* [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-09-09]. Dostupné z: <https://dobraubytovna.cz/cenik/>
8. DRTILOVÁ, Kamila. *Příčiny bezdomovectví mladých lidí.* [online]. Olomouc, 2014 [cit. 2019-2-20]. Dostupné z: https://theses.cz/id/mpf4ip/bakalsk_prce-_Kamila_Drtilov.pdf
9. EUROZPRÁVY. CZ. *V USA žije 2,5 milionu dětských bezdomovců. Jak je na tom Česko?* [online]. 2014, [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/zahranicni/amerika/107038-v-usa-zije-2-5-milionu-detskych-bezdomovcu-jak-je-na-tom-cesko/>
10. FEANTSA, *Typologie ETHOS* [online]. 2009 [cit. 2018-08-12]. Dostupné z: <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/CZ.pdf>
11. HOLAKOVSKÝ, Milan. *Lod' Hermes zve bezdomovce nejen na nocleh, ale i k obědu.* Pražský deník. cz [online]. 2017 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: https://prazsky.denik.cz/zpravy_region/lod-hermes-zve-bezdomovce-nejen-na-nocleh-ale-i-k-obedu-20170728.html
12. HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovectví si nikdo dobrovolně nevolí* [online]. Praha: Česká pozice, 2013 [cit. 2018-12-12]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/tema/ilja-hradecky-bezdomovectvi-si-nikdo-dobrovolne-nevoli.A131214_230459_pozice_138007
13. KLEIN, Jiří. *Bezdomovci ve městě – úvod.* Městská policie Nový Jičín [online]. Nový Jičín, 2015 [cit. 2018-09-02]. Dostupné z: <http://www.mpnj.cz/bezdomovci-ve-meste-uvod/>
14. KUBALA, Ondřej. *Bezdomovci podle kraje trvalého pobytu a kraje sečtení.* Český statistický úřad [online]. Praha, 2018 [cit. 2019-08-22]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/documents/11308/23212108/bezdomovci_podle_kraje_pobytu.pdf/9eed8f53-9b26-4dc2-a40d-512dec9d4cef?version=1.0

15. KUBALA, Ondřej. *Výsledky sčítání bezdomovců*. Český statistický úřad [online]. Praha, 2015 [cit. 2018-09-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu
16. KUDY Z NUDY. CZ. *Pragulic – prohlídky Prahy s bezdomovci*. [online]. 2019, [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity-a-akce/aktivity/pragulic---prohlidky-prahy-s-bezdomovci.aspx>
17. MAGISTRÁT MĚSTA ČESKÉ BUDĚJOVICE. *Sčítání bezdomovců v období let 2007–2017*. [online]. České Budějovice, 2018 [cit. 2018-09-02]. Dostupné z: http://www.c-budejovice.cz/sites/default/files/obsah/Odbory/OKM/archiv-poskytnutych-informaci/informace_-_ezi_19.pdf
18. MAREK, Jan. *Bezdomovec – Produkt doby*. Zpráva charity – Odborná příloha. [online]. Praha: Charita Česká republika, 2011 [cit. 2018-12-12]. Dostupné z: <http://old.dchltm.cz/file/zch/zch-2011-01/op-2011-01.pdf>.
19. MEREDIT. *Problém jménem bezdomovectví*. [online]. 2010 [cit. 2018-07-09]. Dostupné z: <http://www.meredit.cz/problem-jmenem-bezdomovectvi/>
20. MĚSTSKÁ CHARITA ČESKÉ BUDĚJOVICE. *Noclehárna (NL) - Městská charita Č. Budějovice*. [online]. České Budějovice, 2018 [cit. 2018-09-09]. Dostupné z: <http://mchcb.cz/oblast-socialne-znevychodnenych/dum-sv-pavla/nocleharna/>
21. NEŠPOROVÁ, Olga, HOLPUCH Petr, JANUROVÁ Kristýna, KUCHAROVÁ, Věra. *Sčítání osob bez domova v České republice*. Praha: VÚPVS [online]. 2019, [cit. 2019-13-11]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_458.pdf
22. NOVINKY. CZ. *V Česku je přes 11 tisíc bezdomovců, kteří mají zájem o pomoc*. [online]. 2013, [cit. 2018-09-09]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/294061-v-cesku-je-pres-11-tisic-bezdomovcu-kteri-maji-zajem-o-pomoc.html>

23. POKORNÝ, Štěpán. *Lidé bez domova nezabíjí zima, ale podzim a jaro. Pomoci jim dokáže i naslouchání*. IROZHLAS [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-08-22]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/bezdomovci-lide-bez-domova-zima-pomoc_1712162143_mos
24. PORTÁL PRO SOCIÁLNÍ OBLAST MĚSTA. *Problematika osob bez přístřeší*. [online]. Praha, 2011 [cit. 2018-09-04]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/socialni_sluzby/problematika_osob_bez_pristresi/index.html
25. REVUE iDNES. CZ. *Milionům dětí v Rusku chybí domov*. [online]. 2000, [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/revue/spolecnost/milionum-deti-v-rusku-chybi-domov.A000903121933lidicky_itu
26. SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *O projektu*. HOBOfemia [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-08-21]. Dostupné z: <http://hobohemia.eu/o-projektu>
27. ŠTĚCHOVÁ, Markéta. *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy* [online]. Praha: MV ČR, 2009 [cit. 2018-09-09]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/4-2009-bezdomovci-a-vybrane-socialne-patologicke-jevy.aspx>
28. VÁVRA, Martin. *Jak vnímáme lidi bez domova? Postoje, názory a aktivity veřejnosti* [online]. Fórum, 2013 [cit. 2018-09-09]. Dostupné z: [http://praha.vupsv.cz/Fulltext/FSP_2013-05.pdf#page=15%20\(dod%C4%9Blat%20citaci\)](http://praha.vupsv.cz/Fulltext/FSP_2013-05.pdf#page=15%20(dod%C4%9Blat%20citaci))
29. VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Výsledky sčítání osob bez domova v České republice*. [online]. VÚPSV 2019, [cit. 2019-13-11]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/2019/10/16/vysledky-scitani-osob-bez-domova-v-ceske-republice-2019/>
30. WIKIPEDIE, Otevřená encyklopedie. *Hermes (lod')*. [online]. 2017, [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Hermes_\(lo%C4%8F\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Hermes_(lo%C4%8F))

31. ZÁMEČNÍK, Petr. *Dětských bezdomovců je v Česku 468. Jak se žije ostatním?* Hypoindex.cz [online]. 2014, [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: <https://www.hypoindex.cz/clanky/detskych-bezdomovcu-je-v-cesku-468-jak-se-zije-ostatnim/>
32. *Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.* In: ASPI [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR [cit. 2018-08-26]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/62334/1/2>

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Bezdomovci podle kraje, 2011 (vlastní zpracování), zdroj: Kubala, 2018	35
Tabulka 2:Bezdomovci podle kraje, 2019 (vlastní zpracování), zdroj: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2019	37
Tabulka 3:Počet žáků v jednotlivých třídách	50
Tabulka 4:Bydliště žáků	50
Tabulka 5: Využití hromadné dopravy	51
Tabulka 6: Zkušenost žáků s bezdomovci dle pohlaví a třídy	52
Tabulka 7:., Zastoupení bezdomovců dle pohlaví - odpovědi 6. a 9. třída.....	55
Tabulka 8: Pocity žáků ze setkání s bezdomovci - odpovědi 6. a 9. třída.....	57
Tabulka 9: Pomoc bezdomovcům dle tříd	59
Tabulka 10: Způsob pomoci bezdomovcům	59
Tabulka 11: Způsob pomoci bezdomovcům dle třídy	61
Tabulka 12: Příčiny bezdomovectví	62
Tabulka 13: Může se každý stát bezdomovcem? - odpovědi 6. a 9. třída	66
Tabulka 14: Zodpovědnost za pomoc bezdomovcům dle třídy	68
Tabulka 15: Dostání se ze své situace bez pomoc dle třídy	70

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Zkušenost žáků s bezdomovci - ZŠ Sídliště Vlašim	51
Graf 2: Zkušenost žáků s bezdomovci - Gymnázium Vlašim	52
Graf 3: Zastoupení bezdomovců dle pohlaví - ZŠ Sídliště Vlašim	54
Graf 4: Zastoupení bezdomovců dle pohlaví - Gymnázium Vlašim	54
Graf 5: Pocity žáků ze setkání s bezdomovci - ZŠ Sídliště Vlašim	56
Graf 6: Pocity žáků ze setkání s bezdomovci	56
Graf 7: Pomoc bezdomovcům - ZŠ Sídliště Vlašim	58
Graf 8: Pomoc bezdomovcům - Gymnázium Vlašim	58
Graf 9: Způsob pomoci bezdomovcům - ZŠ Sídliště Vlašim	60
Graf 10: Způsob pomoci bezdomovcům - Gymnázium Vlašim	60
Graf 11: Příčiny bezdomovectví - ztráta zaměstnání	62
Graf 12: Příčiny bezdomovectví - špatná rodinná situace	63
Graf 13: Příčiny bezdomovectví - špatná politika státu	63
Graf 14: Příčiny bezdomovectví - vlastní vina	64
Graf 15: Může se každý stát bezdomovcem - ZŠ Sídliště Vlašim	65
Graf 16: Může se každý stát bezdomovcem - Gymnázium Vlašim	65
Graf 17: Zodpovědnost za pomoc bezdomovcům - ZŠ Sídliště Vlašim	67
Graf 18: Zodpovědnost za pomoc bezdomovcům - Gymnázium Vlašim	67
Graf 19: Dostání se ze své situace bez pomoci - ZŠ Sídliště Vlašim	69
Graf 20: Dostání ze své situace bez pomoci - Gymnázium Vlašim	69

PŘÍLOHY

Dotazník

Milí žáci, milé žákyně,

jmenuji se Markéta Brabencová a jsem studentkou 3. ročníku Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích oboru společenské vědy a německý jazyk se zaměřením na vzdělávání. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto krátkého dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce s tématem Bezdomovectví z pohledu žáků základních škol.

Tento dotazník je zcela anonymní, tudíž se nemusíte nikam podepisovat. V tomto dotazníku jsou uvedeny otevřené i uzavřené otázky a já Vás prosím, abyste označili, popřípadě vypsali odpovědi, které nejvíce vystihují Váš názor. **U každé otázky, kde je na výběr z více možností, označte prosím pouze 1 možnost odpovědi!!!**

Mnohokrát děkuji za Vaši ochotu a čas strávený nad tímto dotazníkem.

Dotazník pro žáky Základní školy o bezdomovectví

1) Jaké je tvoje pohlaví?

- A) Muž
- B) Žena

2) Do kolikáté třídy chodíš?

3) Kde žiješ?

- A) Ve městě
- B) Městys
- C) Na vesnici

4) Jezdíš do školy hromadnou dopravou (autobus, trolejbus, tramvaj, vlak)?

A) Ano

B) Ne

5) Máš nějakou osobní zkušenost s bezdomovcem?

A) Ano

B) Ne

6) Jak podle tebe vypadá bezdomovec? Napiš!

7) Myslíš si, že bezdomovci jsou více:

A) Muži

B) Ženy

C) Nevím

8) Jaké pocity máš ze setkání s bezdomovci?

A)

B)

C)

E) Žádné

9) Pokud bys měl/a možnost, pomohl/a bys bezdomovci?

- A) Určitě ano
- B) Spíše ano
- C) Spíše ne
- D) Určitě ne
- E) Nevím

10) Pokud ano, jakým způsobem bys mu pomohl/a? (Na tuto otázku odpovídají žáci, kteří v otázce číslo 9 vybrali možnost A nebo B)

- A) Dal/a bych mu peníze
- B) Dal/a bych mu jídlo a pití
- C) Dal/a bych mu oblečení
- D) Jiné:

11) Pokud ne, uveď důvod, proč bys mu nepomohl/a! (Tuto otázku vyplní žáci, kteří v otázce číslo 9 vybrali možnost C nebo D)

12) Z jakých příčin se může stát člověk bezdomovcem? Pro každou možnost označ v tabulce křížkem škálu)

	Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Ztráta zaměstnání					
Špatná rodinná situace (rozvod)					
Špatná politika státu (snížení sociálních dávek)					
Vlastní vinou					

13) Myslíš, že se bezdomovcem může stát každý z nás?

- A) Ano.
- B) Ne.
- C) Nevím

14) Kdo by, podle tvého názoru, měl být zodpovědný za pomoc bezdomovcům?

- A) Bezdomovci sami nebo jejich rodina
- B) Charity, dobrovolnické organizace, církve
- C) Stát, vláda
- D) Nevím

15) Myslíš si, že se bezdomovci mohou ze své situace dostat sami?

- A) Určitě ano.

B) Spíše ano

C) Spíše ne

D) Určitě ne

E) Nevím

16) Pokud ano, co bys jim poradil/a, že mají udělat pro zlepšení své životní situace?

Napiš!
